

IV. ΣΤΟ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ ΤΩΝ ΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ

ΠολΔ 221 § 1 εδ. γ'

Οι αντίστοιχες προς εκείνες των άρθρων
 203, 207, 340, 345, 346 και 296 ΑΚ πράξεις
 του δικαίου των δημόσιων έργων
 ως γενεσιουργοί λόγοι αξιώσεων
 του εργολάβου για τόκους
 και ανατοκισμό

Κατ' ανάθεση ερευνητική επιστημονική μελέτη
 για την κάλυψη βιβλιογραφικού κενού
 (γνωμοδότηση)

Κώστας Ε. Μπένης
 Ομότιμος Καθηγητής
 της Πολιτικής Δικονομίας
 Πανεπιστήμιο Αθηνών

Νέοστρωφ Ε. Κουράκης
 Καθηγητής
 της Νομικής Σχολής
 του Πανεπιστημίου Αθηνών

Ευάγγελος Κ. Μπένης
 Δικηγόρος
 Αθηνών

1.
Αφετηρία προβληματισμού

Τέθηκε υπ' όψη μας το ακόλουθο ιστορικό:

A. Στις 14.4.1981 υπογράφηκε σύμβαση μεταξύ του ελληνικού Δημοσίου (ΓΕΑ/Γ5) και της Κοινοπραξίας "Κ.Κ. - Θ. Θ." για την εκτέλεση του δημόσιου έργου "Κινηματοθέατρο 1000 Θέσεων Τρ." (TP-33).

B. α. Κατά τη διάρκεια εκτέλεσης του έργου, και συγκεκριμένα στις 9.4.1984 η Δ/σα¹ Υ-πηρεσία συνέταξε τον 2ο Σ.Π.² και το 2ο ΠΚΤΜΝΕ³, χωρίς να έχει περιλάβει όλες τις αναγκαίες εργασίες για την αρτίστητα και λειτουργικότητα του έργου, οι οποίες κατόπιν δική της εντολής, είτε είχαν ήδη εκτελεσθεί, είτε ήδη ευρίσκοντο στο στάδιο της εκτέλεσης. Εξ αιτίας αυτής της παράλειψης η ανάδοχος Κ/Ξ υπέγραψε με επιφύλαξη τον 2ο Σ.Π. και το 2ο

¹ Δ/σα Υπηρεσία = Διευθύνουσα Υπηρεσία.

² Σ.Π. = Συγκριτικός Πίνακας, κάτι που στην ορολογία της νέας και ήδη ισχύουσας νομοθεσίας προσδιορίζεται ως Ανακεφαλαιωτικός Πίνακας.

³ ΠΚΤΜΝΕ = Πρωτόκολλο Κανονισμού Τιμών Μονάδων Νέων Εργασιών.

ΠΚΤΜΝΕ στις 9.4.1984, και ακολούθως υπέβαλε κατ' αυτού την από 17.4.1984 Ένσταση ενώπιον της Προϊσταμένης Αρχής.

Στη συνέχεια, και αφού παρήλθε άπρακτη η προθεσμία για την έκδοση απόφασης της Προϊσταμένης Αρχής, η ανάδοχος Κ/Ξ υπέβαλε Αίτηση Θεραπείας την 11.9.1984 ενώπιον του αρμόδιου Υπουργού.

Αφού και η προθεσμία αυτή παρήλθε άπρακτη, η Κ/Ξ προσέφυγε στις 27.1.1985 ενώπιον του Εφετείου Ναυπλίου.

Επισημαίνεται το γεγονός ότι ο ανωτέρω 2ος Σ.Π. και το 2o ΠΚΤΜΝΕ από 9.4.1984, ουδέποτε εγκρίθηκαν από την Προϊσταμένη Αρχή. Όμως η Δ/σα Υπηρεσία διαβεβαίωσε την ανάδοχο Κ/Ξ ότι θα επανασυντάξει τον 2o Σ.Π. και θα συμπεριλάβει σ' αυτόν τις ένδικες εργασίες.

Κατόπιν τούτου ματαιώθηκε η ενώπιον του Εφετείου Ναυπλίου συζήτηση της από 27.1.1985 προσφυγής της αναδόχου Κ/Ξ.

β. Στις 10.4.1984 η ανάδοχος Κ/Ξ υπέβαλε την 31^η πιστοποίηση του ανωτέρω έργου, η οποία περιέχει τις εργασίες που προβλέπονταν από τον από 9.4.1984 2o Σ.Π. και το 2o ΠΚΤΜΝΕ. Στερήθηκε όμως η ανάδοχος Κ/Ξ του δικαιώματος να πιστοποιήσει εκείνες τις εργασίες, τις οποίες η Διευθύνουσα Υπηρεσία δεν συμπεριέλαβε στον 2o ΣΠ και το 2o ΠΚΤΜΝΕ. Οι εργασίες αυτές επιδικάσθηκαν με την 3284/1989 αμετάκλητη απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών.

γ. Το έργο εγκανιάσθηκε στις 15.12.1984 παρουσία του πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου.

Γ. α. Μετά την παρέλευση έτους, και συγκεκριμένα στις 19.3.1985, η Δ/σα Υπηρεσία συνέταξε εκ νέου τον 2o Σ.Π. και τα 2o, 3o ΠΚΤΜΝΕ, παραλείποντας -για δεύτερη φορά- να συμπεριλάβει (και) σ' αυτόν τον ΣΠ τις εργασίες εκείνες, των οποίων η παράλειψη απετέλεσε αντικείμενο διαφωνίας και αντιδικίας κατά τη σύνταξη του από 9.4.1984 2ou Σ.Π. και 2ou ΠΚΤΜΝΕ.

β. Η ανάδοχος Κ/Ξ υπέγραψε με επιφύλαξη και αυτόν τον 2o Σ.Π., καθώς και τα 2o, 3o ΠΚΤΜΝΕ στις 19.3.1985. Στη συνέχεια υπέβαλε Ένσταση κατ' αυτών στις 2.4.1985 ενώπιον της Προϊσταμένης Αρχής, και αφού παρήλθε άπρακτη και αυτή η νόμιμη προθεσμία, χωρίς να έχει αποφανθεί επί της Ενστάσεως η Προϊσταμένη Αρχή, υπέβαλε στις 30.8.1985 Αίτηση Θεραπείας ενώπιον του αρμόδιου Υπουργού.

Μετά την άπρακτη πάροδο και της προθεσμίας για ν' αποφανθεί ο αρμόδιος Υπουργός επί της Αιτήσεως Θεραπείας, η Κ/Ξ άσκησε στις 20.1.1986 (αριθμός κατάθεσης 44/20.1.1986) Προσφυγή ενώπιον του (Πολιτικού) Εφετείου Ναυπλίου.

γ. Το Εφετείο Ναυπλίου δυνάμει της 500/11.11.1987 αποφάσεως του, και εν όψει των ρυθμίσεων του ν. 1406/1983, απέρριψε τελεστικώς την Προσφυγή, λόγω ελλειψεως δικαιοδοσίας.

Κατόπιν τούτου, και σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 9 § 4 v. 1649/1986, ασκήθηκε εκ νέου στις 9.1.1988 η Προσφυγή ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών.

Επί της Προσφυγής αυτής εκδόθηκε η 3284/1989 απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, η οποία την έκανε δεκτή εν μέρει.

Κατά της αποφάσεως αυτής το Δημόσιο άσκησε αναιρετική αίτηση, με αποτέλεσμα να ανασταλεί η εκτέλεση της τελεσίδικης απόφασης του Διοικητικού Εφετείου.

Όμως η αναιρετική αίτηση του Δημοσίου απορρίφθηκε με την 4187/2000 αμετάκλητη απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας.

δ. Προκειμένου να εκτελεστούν εκουσίως αυτές οι δικαστικές αποφάσεις, η Διευθύνουσα Υπηρεσία συνέταξε τον 4ο Σ.Π. και το 5ο ΠΚΤΜΝΕ, με επιπλέον δαπάνη εργασιών 5.388.567 δρχ., τα οποία εγκρίθηκαν με την Φ. ΤΡ-33 787274 Σ-2879/23.11.2001 απόφαση του Υπαρχηγού ΓΕΑ.

ε. Η ανάδοχος Κ/Ξ υπέβαλε στη Διευθύνουσα Υπηρεσία (120 ΠΕΑ/ΓΕΕ) στις 28.3.2002 την 40η πιστοποίηση, που περιλαμβάνει τη δαπάνη των εργασιών που εγκρίθηκαν με τον 4ο Σ.Π., την αναθεώρηση που αντιστοιχεί στις εργασίες αυτές, καθώς και τους τόκους υπερημερίας των ποσών αυτών με τους νόμιμους τόκους τους από 11.6.1984 μέχρι 28.2.2002.

σ. Σημειώνεται ότι η εκτέλεση του έργου διέπεται από τις διατάξεις του ν.δ. 1266/1972, το π.δ. 475/76 και το ν. 889/1979, δεδομένου ότι η σύμβαση υπογράφηκε την 14.4.1981, με βάση προσφορά που υποβλήθηκε την 12.3.1981.

2. Ερωτήματα

Επειδή στην επιστήμη και στη νομολογία δεν έχουν εξεταστεί ακόμη τα σχετικά νομικά ζητήματα με την ιδιαιτερότητα που εδώ προβάλλονται, και με την αντιστοίχως απαιτούμενη επιστημονική τεκμηρίωση, μας ζητήθηκε να επιμεληθούμε επιστημονικής μελέτης ad hoc, την οποία να δημοσιεύσουμε σε νομικό περιοδικό, προς κάλυψη του σχετικού βιβλιογραφικού κενού, αναφορικά με τ' ακόλουθα ερώτημα:

2.1.

Η αξίωση του εργολάβου δημόσιου έργου για επιπρόσθετα έργα

Σε περίπτωση νέων έργων, τα οποία ο εργολάβος εκτελεί στο πλαίσιο ενεργού ήδη σύμβασης δημόσιου έργου, οπότε εκδίδονται, αφ' ενός, Συγκριτικός Πίνακας (Σ.Π.) και, αφ' ετέρου, Πρωτόκολλο Κανονισμού Τιμών Μονάδων Νέων Εργασιών ΠΚΤΜΝΕ, πώς ρυθμίζει η έννομη τάξη την αξίωση του εργολάβου για το τίμημα, αναφορικά με το νέο έργο;

Ειδικότερα:

2.1.α. πτοιο είναι το πραγματικό γεγονός, το παραγωγικό της αξίωσης του εργολάβου για το τίμημα, που του οφείλει ο εργοδότης (Δημόσιο);

2.1.β. πτοιο είναι το πραγματικό γεγονός, που καθιστά αυτήν την αξίωση του εργολάβου απαιτητή;

2.1.γ. Ποια είναι η νομική σημασία της σύνταξης (και έγκρισης) από την αρμόδια διοικητική αρχή του συγκριτικού πίνακα και του πρωτοκόλλου;

2.1.δ. πτοιο είναι το πραγματικό γεγονός, που καθιστά τον εργοδότη (Δημόσιο) υπερήμερο οφειλέτη;

2.1.ε. Αυτό το γεγονός, που επιφέρει την υπερημερία του εργοδότη (Δημόσιου), ενεργεί από και δια της συντέλεσής του (δια το μέλλον) ή -αντιθέτως- αναδρομικώς, οπότε -στη δεύ-

τερη περίπτωση- ανακύπτει το περαιτέρω ερώτημα, από πότε στο παρελθόν αρχίζει η υπερημερία του εργοδότη (Δημοσίου);

2.2

*Διαδρομή του χρόνου παραγραφής
της αξίωσης του εργολάβου για αμοιβή από επιπρόσθετα έργα*

Από ποιο χρονικό σημείο αρχίζει να τρέχει ο χρόνος παραγραφής της αξίωσης του εργολάβου δημόσιου έργου για αμοιβή από επιπρόσθετα έργα;

2.3

Αξίωση για τόκους υπερημερίας (ΑΚ 340 και 345)

2.3.α. Με ποιο πραγματικό γεγονός (και από ποιο χρονικό σημείο) ο εργοδότης (Δημόσιο) περιέχεται σε υπερημερία οφειλέτη ως προς την προαναφερόμενη αξίωση του εργολάβου για επιπρόσθετα έργα;

2.3.β. Με ποιο πραγματικό γεγονός (και από ποιο χρονικό σημείο) αρχίζει να τρέχει ο χρόνος παραγραφής της αξίωσης του εργολάβου εναντίον του εργοδότη (Δημοσίου) για τόκους υπερημερίας ως προς το κεφάλαιο της αξίωσής για επιπρόσθετα έργα;

2.3.γ. Σε περίπτωση άρνησης της αρμόδιας διοικητικής αρχής να συντάξει (και εγκρίνει) τον συγκριτικό πίνακα και το πρωτόκολλο, με βάση τις εργασίες που αξιώνει ο εργολάβος, με ποιο πραγματικό γεγονός (και από πότε) ο εργολάβος μπορεί να προκαλέσει τη διακοπή της παραγραφής αυτής της αξίωσής του για τους τόκους υπερημερίας του εργοδότη (Δημόσιου);

2.3.δ. Με ποιο πραγματικό γεγονός (και από πότε) παύει η διακοπή της παραγραφής της προαναφερόμενης αξίωσης του εργολάβου;

2.4

Αξίωση για τόκους των τόκων (ΑΚ 296 § 1)

2.4.α. Ποια είναι η κεντρική σκέψη, που διέπει τη ρύθμιση του άρθρου 296 § 1 ΑΚ για τόκους των τόκων;

2.4.β. Είναι δυνατή η εφαρμογή των προαναφερόμενων προϋποθέσεων του άρθρου 296 § 1 ΑΚ στην περίπτωση αξίωσης εργολάβου κατά του Δημοσίου από σύμβαση δημόσιου έργου;

2.5.

*Η περιγραφή της αξίωσης για τόκους υπερημερίας
στο δικόγραφο της αγωγής και στο έγγραφο
της δικαστικής απόφασης που την δέχεται*

2.5.α. Είναι απαράδεκτο ως αόριστο (ΠολΔ 216 § 1εδ. β') το σωρευόμενο στο δικόγραφο αγωγής αίτημα για καταδίκη του εναγομένου στην πληρωμή της επίδικης χρηματικής οφειλής “νομιμοτόκως”;

2.5.β. Πάσχει αντιστοίχως έλλειψη νόμιμης βάσης (ΠολΔ 559 αρ. 19) η δικαστική απόφαση που καταδίκαζει τον εναγόμενο να πληρώσει την επιδικαζόμενη στον ενάγοντα χρηματική οφειλή του “νομιμοτόκως”;

2.6

*Η περιγραφή της αξίωσης για τόκους τόκων
στο δικόγραφο της αγωγής για το κεφάλαιο
και τους τόκους υπερημερίας*

Αναφορικά με την παραδεκτή περιγραφή της αξίωσης για τόκους τόκων, που σωρεύεται στο δικόγραφο της αγωγής για το κεφάλαιο και τους τόκους υπερημερίας του οφειλέτη, συντρέχει νόμιμος λόγος, που να δικαιολογεί διαφορετική μεταχείρισή της από εκείνην που γίνεται δεκτή, αναφορικά με τη σωρευόμενη αξίωση για τόκους υπερημερίας; Μ' άλλα λόγια, το αίτημα για επιδίκαση της χρηματικής οφειλής του εναγομένου "νομιμοτόκως" καλύπτει παραδεκτώς μόνο τους τόκους υπερημερίας ή -επιπροσθέτως- και τους τόκους αυτών των τόκων;

3.
Απαρτήσεις

3.1.

*Η αξίωση του εργολάβου δημόσιου έργου
για επιπρόσθετα έργα*

3.1.a.

*Το πραγματικό γεγορός, το παραγωγικό της αξίωσης
του εργολάβου για το τίμημα, που του οφείλει
ο εργοδότης (Δημόσιο)*

Κάθε δημόσιο έργο εκτελείται σύμφωνα με την καταρτισθείσα σύμβαση, δηλαδή, αφ' ενός, την πρόταση της διοίκησης, έτσι όπως αυτή διατυπώνεται στη διακήρυξη, στα τεύχη και στα σχέδια που τη συνοδεύουν, και, αφ' ετέρου, την αποδοχή της πρότασης διαμέσου της προσφοράς του εργολάβου.

Η διαδικασία δημοπράτησης του έργου δεν αλλοιώνει τη φύση της διοικητικής σύμβασης. Απαιτείται σταθερώς πρόταση και αποδοχή.

Αν προκύψει ανάγκη εκτέλεσης συμπληρωματικών εργασιών, που δεν περιλαμβάνονται στη σύμβαση, συνάπτεται συμπληρωματική σύμβαση με τον ανάδοχο του έργου.

Το πραγματικό γεγορός λοιπόν, το παραγωγικό της αξίωσης του αναδόχου για την καταβολή πρόσθετης αμοιβής είναι η κατάρτιση νέας σύμβασης. Η νέα σύμβαση καταρτίζεται κατά κανόνα εγγράφως. Όμως, σε περίπτωση που οι πρόσθετες εργασίες έχουν επείγοντα χαρακτήρα, η νέα σύμβαση μπορεί να καταρτιστεί και προφορικώς, κατόπιν προφορικής εντολής του επιβλέποντα το έργο μηχανικού, η οποία καταχωρίζεται στο ημερολόγιο του έργου¹.

Νέα σύμβαση καταρτίζεται για κάθε πρόσθετη εργασία που ανακύπτει. Ο ανάδοχος όμως είναι υποχρεωμένος να εκτελέσει τις πρόσθετες εργασίες με βάση τις συμβατικές ή τις νομίμως εξαγόμενες τιμές, ως το σημείο, όπου η εκτέλεσή τους δεν υπερβαίνει το 25% του ορχικού προϋπολογισμού της σύμβασης (άρθρο 12 §§ 1 και 2 Ν.Δ. 1266/72).

¹ ΔΕΦΘεσ 63/89, ΔιοικΔ 1990, 421.

Για τις μη υποχρεωτικώς εκτελεστέες εξωσυμβατικές εργασίες ο ανάδοχος αμείβεται με τιμές, οι οποίες έχουν ως αφετηρία διακανονισμού τις δικές του προτάσεις.

Η διοίκηση -με αφετηρία τις προτάσεις του αναδόχου- καταρτίζει τον ήδη, στη σύγχρονη νομοθεσία, καλούμενο "ανακεφαλαιωτικό πίνακα" (παλαιότερα καλούμενο: "συγκριτικό πίνακα") που περιλαμβάνει τις ενδείξεις των εργασιών, τις τιμές μονάδας των εργασιών, τα μεγέθη των ποσοτήτων, τις δαπάνες του προϋπολογισμού του αρχικού έργου, και απεικονίζει τις σχετικές μεταβολές του έργου και του προϋπολογισμού.

Βέβαια, οι προτάσεις του αναδόχου, ως προς τις τιμές μονάδας, δεν είναι δεσμευτικές για τη διοίκηση. Οι τιμές μονάδας των εργασιών συμφωνούνται κατόπιν διαπραγμάτευσης.

Σε περίπτωση συμφωνίας, συντάσσεται "πρωτόκολλο καθορισμού τιμών μονάδας νέων εργασιών", το οποίο υπογράφεται από τα μέρη και εγκρίνεται από την προϊστάμενη αρχή.

Σε περίπτωση διαφωνίας ως προς τις τιμές μονάδας των νέων εργασιών, δεν ματαιώνεται η κατάρτιση νέας σύμβασης. Σε μια τέτοια περίπτωση, οι τιμές μονάδας καθορίζονται -σε πρώτο στάδιο- μονομερώς από τη διοίκηση, η οποία συντάσσει το πρωτόκολλο καθορισμού τιμών μονάδας νέων εργασιών, το οποίο -στη συνέχεια- υπογράφει ο ανάδοχος με επιφύλαξη. Αυτό σημαίνει, ότι ο ανάδοχος, αφού τηρήσει όλη τη σειρά της προβλεπόμενης ενδικοφανούς διοικητικής προδικασίας, δίκαιούται τελικώς να προσφύγει στο αρμόδιο δικαστήριο, με το αίτημα, το δικαστήριο να προσδιορίσει διαπλαισικώς και δεσμευτικώς για τους συμβαλλομένους τις νέες τιμές μονάδας. Κατά την παραπάνω ενδικοφανή διοικητική προδικασία πρέπει κατά σειρά να ασκηθούν κατά του συγκριτικού πίνακα και του πρωτοκόλλου καθορισμού τιμών μονάδας νέων εργασιών ένσταση και ακολούθως αίτηση θεραπείας¹.

Από τα παραπάνω προκύπτει, ότι η νέα σύμβαση καταρτίζεται και δίχως να έχει οριστεί επταριβώς η αμοιβή του αναδόχου. Γ' αυτόν το λόγο η αδυναμία επίτευξης συμφωνίας των μερών, ως προς την αμοιβή του αναδόχου, δεν ασκεί καμιά επιρροή για τον προσδιορισμό του χρονικού σημείου, από το οποίο γεννάται η αξίωση του αναδόχου για την αμοιβή αυτή.

Αξίωση για πρόσθετη, μη ορισμένη -πλην όμως οριστή- αμοιβή έχει ο ανάδοχος με την κατάρτιση της νέας σύμβασης, είτε αυτή καταρτίζεται -κατά κανόνα- εγγράφως είτε -σε εξαιρετικές περιπτώσεις- προφορικώς.

Στις περιπτώσεις, που η νέα σύμβαση καταρτίζεται προφορικώς, η διοίκηση συχνά αρνείται να προβεί σε σύνταξη ανακεφαλαιωτικού (ή συγκριτικού) πίνακα, καθώς και πρωτοκόλλου καθορισμού τιμών μονάδων νέων εργασιών. Όμως η άρνηση της διοίκησης να προβεί στη σύνταξη τους δεν επηρεάζει τη γένεση της αξίωσης του αναδόχου για την πρόσθετη αμοιβή του.

3.1.β.

Το πραγματικό γεγονός, που καθιστά απαιτητή την αξίωση των εργολάβουν για το τίμημα

Η ήδη κατά τον προαναφερόμενο τρόπο γεννηθείσα αξίωση του εργολάβου, αναφορικά με το εργολαβικό του αντάλλαγμα (τίμημα) καθίσταται απαιτητή ως ακολούθως:

3.1.β.1. Αφετηρία, για να έχει ο ανάδοχος απαιτητή αξίωση να του καταβληθεί το εργολαβικό αντάλλαγμα, είναι αφενός να έχει συνταχθεί και εγκριθεί το πρωτόκολλο καθορισμού

¹ ΣΤΕ 4738/1997.

νέων τιμών μονάδων εργασιών και ο αντίστοιχος συγκριτικός πίνακας και αφετέρου να έχει ήδη εκτελέσει τις πρόσθετες εργασίες, είτε κατά τμήματα είτε στο σύνολο, ανάλογα με τη συμφωνία που έχει καταρτιστεί σχετικώς.

Έχοντας εκτελέσει τις πρόσθετες εργασίες, ο ανάδοχος υποβάλλει στη διευθύνουσα υπηρεσία τις επιμετρήσεις, δηλαδή την κατάσταση με τις ποσότητες των πρόσθετων εργασιών που, κατά τη σύμβαση, εξετέλεσε. Μαζί με τις επιμετρήσεις ο ανάδοχος υποβάλλει στη διευθύνουσα υπηρεσία και λογαριασμό των οφειλόμενων ποσών. Ο λογαριασμός αυτός στηρίζεται αποκλειστικά στο συγκριτικό πίνακα. Στη συνέχεια η διευθύνουσα υπηρεσία ελέγχει -και κατά τις περιστάσεις διορθώνει- τις επιμετρήσεις και τον λογαριασμό των οφειλόμενων ποσών, μέσα σε προθεσμία ενός μηνός από την υποβολή τους. Οι εγκρινόμενοι λογαριασμοί από τη διευθύνουσα υπηρεσία αποτελούν εφεξής την πιστοποίηση για την πληρωμή των εργασιών που έχουν εκτελεστεί. Η πιστοποίηση περιλαμβάνει κατά τα άρθρα 50 και 51 ΠΔ 475/1976 όλα τα εκκαθαριστικά στοιχεία των συμβατικών οικονομικών εκκρεμοτήτων. Τέτοια στοιχεία είναι η αναθεώρηση τιμών, οι τόκοι, οι πτοινικές ρήτρες, καθώς και οι προβλεπόμενες από το νόμο και τη σύμβαση κρατήσεις λόγω επιβαρύνσεως του αναδόχου από φόρους, τέλη χαρτοσήμου, εισφορές κλπ.

Έτσι, η πιστοποίηση που κατά τη φύση της είναι εκτελεστή διοικητική πράξη, αποτελεί για τα συμβαλλόμενα μέρη το αποκλειστικό μέσο ρύθμισης των χρηματικών συναλλαγών στο πλαίσιο λειτουργίας της διοικητικής σύμβασης κατασκευής δημοσίου έργου. Λογική συνέπεια όλων αυτών είναι ότι πριν εκδοθεί και εγκριθεί από τη διευθύνουσα υπηρεσία ο λογαριασμός – πιστοποίηση, δεν μπορεί να πληρωθεί το αντίστοιχο εργολαβικό αντάλλαγμα στον ανάδοχο και οι αμφισβητήσεις του τελευταίου σε σχέση με το αντάλλαγμα αυτό κρίνονται με την προσβολή του σχετικού λογαριασμού - πιστοποίησης¹.

3.1.β.2. Αν παρέλθει άπρακτη η μηνιαία προθεσμία για την έγκριση του λογαριασμού, και η πληρωμή του αναδόχου καθυστερήσει άλλον ένα μήνα μετά τη λήξη της αρχικής μηνιαίας προθεσμίας, δίχως υπαιτιότητα του αναδόχου, οφείλεται αυτοδικαίως ο εκάστοτε ισχύων τόκος υπερημερίας² (άρθρο 7 § 2 Ν.Δ. 1266/1972 σε συνδυασμό με άρθρο 12 § 1 Ν. 889/1979).

Από τα εκτεθέντα προκύπτει, ότι η αξίωση του αναδόχου -κατά κανόνα- καθίσταται απαιτητή:

(α) με την υποβολή του λογαριασμού στη διευθύνουσα υπηρεσία, αν αυτή τον αποδεχθεί, και

(β) αν η διευθύνουσα υπηρεσία παραλείψει να εγκρίνει το λογαριασμό, τότε η αξίωση του εργολάβου για το εργολαβικό αντάλλαγμα καθίσταται απαιτητή αυτοδικαίως μετά την άπρακτη πάροδο δύο μηνών από της υποβολής προς εκείνη του λογαριασμού, που όφειλε να εγκρίνει, εφ' όσον η παράλειψη της έγκρισης δεν οφείλεται σε λόγους, για τους οποίους έχει ευθύνη ο εργολάβος.

(γ) Όμως αυτή η αφετηρία της υπερημερίας του εργοδότη (Δημοσίου), κατά τη διάκριση που έγινε αμέσως πιο πάνω, ισχύει μόνον κατά κανόνα. Και τούτο, επειδή, τα ανωτέρω εκτεθέντα έχουν ως αφετηρία ότι η διαδικασία εκτέλεσης της σύμβασης δημοσίου έργου έχει καταλήξει στην τελευταία φάση της, που είναι η εξόφληση του αναδόχου από τον κύριο του

¹ Πρβ. ΣτΕ 4162/1997, ΔεφΑθ 569/1995 ΔιοικΔ 1996, 452.

² ΣτΕ 471/1992, ΝΟΔΕ, τ. 2, 47^ο/1 και ΣτΕ 2092/1996, αδημ, www.dsnet.gr, σελ. 4

έργου για εργασίες που εκτελέστηκαν και δεν υπάρχει διαφωνία ως προς αυτό. Στην περίπτωση αυτή έχουν επιλυθεί οι αμφισβήτησεις και θεωρείται ότι η παροχή του αναδόχου είναι η προσήκουσα. Ο κύριος του έργου δηλαδή, αν και έχει δεχτεί την παροχή του αναδόχου ως σύμφωνη με τη σύμβαση, καθυστερεί την αντιπαροχή του. Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα η υπερημερία του κυρίου του έργου και ο οφειλόμενος για αυτήν τόκος εξαρτώνται αποκλειστικά από τη σύνταξη και υποβολή προς έγκριση λογαριασμού, τον οποίο υποβάλλει ο αναδόχος.

Ωστόσο στην πράξη απαντάται και η περίπτωση όπου ο αναδόχος δεν μπορεί να συντάξει και υποβάλλει λογαριασμό για πληρωμή εργασιών που έχει προσηκόντως εκτελέσει, γιατί ο φορέας κατασκευής του έργου και συγκεκριμένα τα όργανα διοίκησής του αμφισβήτησαν αβασίμως σε προηγούμενο στάδιο της σχετικής διαδικασίας εκτέλεσης της σύμβασης ότι η παροχή του αναδόχου εκπληρώθηκε πράγματι προσηκόντως. Στην περίπτωση αυτή η διοίκηση αναστέλλει με δική της υπαιτιότητα την σύνταξη και υποβολή του λογαριασμού που θα περιλάμβανε την κρίσιμη παροχή. Τούτο μπορεί να συμβεί και όταν η αβάσιμη αμφισβήτηση προέκυψε από τα όργανα της διοίκησης του έργου κατά την κατάρτιση ή έγκριση συγκριτικού πίνακα και πρωτοκόλλου καθορισμού τιμής μονάδας νέων εργασιών, όταν δηλαδή η κατάρτιση ή έγκριση τους δεν έγινε σύμφωνα με τις απόψεις του αναδόχου είτε ως προς τις ποσότητες είτε ως προς τις τιμές μονάδας των εργασιών, όμως, τελικά ο αναδόχος δικαιώνεται εν όλω ή εν μέρει σε μεταγενέστερο στάδιο, δηλαδή κατά την προβλεπόμενη ενδικοφανή και ένδικη διαδικασία επίλυσης της διαφωνίας.

Στις περιπτώσεις αυτές ο αναδόχος εμποδίζεται για νομικούς λόγους να συντάξει λογαριασμό και δεν μπορεί να γίνει λόγος ούτε για πιστοποίηση ούτε για όχληση του αναδόχου. Και τούτο γιατί ο λογαριασμός συντάσσεται με βάση το συγκριτικό πίνακα, την σύντοξη ή έγκριση του οποίου κωλυσιεργεί υπαιτίως η διοίκηση. Έτσι ανακύπτει το διαδικαστικό βάρος του εργολάβου να προσβάλει δικαστικώς την άρνηση της διοίκησης να συντάξει ή εγκρίνει τον ανακεφαλαιωτικό πίνακα και το πρωτόκολλο, αφού προηγουμένως τηρήσει την επιβαλλόμενη διαδικασία της ενδικοφανούς διοικητικής προδικασίας.

3.1.β.3. Σ' αυτήν την περίπτωση, που ο εργολάβος, εξ αιτίας της άρνησης της διοίκησης να συντάξει ή εγκρίνει ανακεφαλαιωτικό (συγκριτικό) πίνακα και πρωτόκολλο καθορισμού τιμών μονάδας νέων εργασιών, αντιστοίχως αδυνατεί και εκείνος να της υποβάλει τον αναγκαίο λογαριασμό, που θ' αφετηρίαζε την υπερημερία του Δημοσίου, κατά τα προαναφερόμενα άρθρα 7 § 2 Ν.Δ. 1266/1972 και 12 § 1 Ν. 889/1979, υπάρχει νομοθετικό κενό, αναφορικά με τον ακριβή προσδιορισμό του χρονικού σημείου, από του οποίου θα θεωρηθεί ότι κατέστη απαιτητή η αξίωση του εργολάβου για το εργολαβικό αντάλλαγμα, καθώς και του χρονικού σημείου, από του οποίου θα θεωρηθεί ότι ο εργοδότης (Δημόσιο) περιήλθε, ως προς την καταβολή του τιμήματος, σε κατάσταση υπερημερίας οφειλέτη, ώστε να οφείλει και τόκους υπερημερίας.

Έχουν υποστηριχθεί σχετικώς οι ακόλουθες ερμηνευτικές εκδοχές:

(α) Κατά μια γνώμη «τόκοι υπερημερίας οφείλονται μόνο στην περίπτωση που καθυστερεί η πληρωμή πιστοποίησεως και όχι στην περίπτωση που δεν συντάσσεται ή εγκρίνεται πρωτόκολλο κανονισμού τιμών μονάδας νέων εργασιών και συγκριτικός πίνακας». Και τούτο γιατί οι τόκοι υπερημερίας οφείλονται μόνο όταν δεν εξοφλείται χρηματική οφειλή εκκαθαρισμένη και ληξιπρόθεσμη, όχι δε και όταν δεν εκπληρώνεται η υποχρέωση της σύνταξης συγκριτικού πίνακα και πρωτοκόλλου καθορισμού τιμών μονάδας νέων εργασιών, γιατί για την πληρωμή των νέων εργασιών απαιτούνται εκτός από τη σύνταξη των ανωτέρω και η έγκρι-

σή τους από την προϊστάμενη αρχή καθώς επίσης η εκτέλεση των εν λόγω εργασιών, η επιμέτρησή τους και η υποβολή της επιμετρήσεως και της σχετικής πιστοποιήσεως¹».

Η άποψη αυτή έχει στηριχθεί στη γραμματική ερμηνεία του άρθρου 7 ΝΔ 1266/1972, άρθρου 12 Ν. 889/1979, άρθρου 5 § 8 Ν. 1418/1984, άρθρου 18 Ν. 1947/1991 και άρθρου 2 § 6 Ν. 2229/1994 όπου ο εργολήπτης δικαιούται τόκους υπερημερίας μόνο εάν καθυστερήσει η πληρωμή του πέραν του μηνός από τη λήξη της προθεσμίας κατά την οποία έπρεπε να πραγματοποιηθεί, δίχως υπαιτιότητα του αναδόχου.

(β) Η θέση αυτή της νομολογίας έχει ως αποτέλεσμα να ενθαρρύνεται η διοίκηση στην παρέλκυση της σύνταξης ή έγκρισης του συγκριτικού πίνακα και του πρωτοκόλλου. Γι' αυτό και μέσα από τους κόλπους της διατυπώθηκε και διαφορετική άποψη², η οποία έχει ως αφετηρία της την αρχή της νομιμότητας.

«Πηγή της νομιμότητας κάθε δαπάνης είναι ο προϋπολογισμός του έργου και ο συγκριτικός πίνακας που τον τροποποιεί. Σύμφωνα λοιπόν με την αρχή της νομιμότητας της διοικητικής δράσης, που προφανώς καταλαμβάνει και την εκτέλεση των διοικητικών συμβάσεων δημοσίων έργων, δεν νοείται πληρωμή στον ανάδοχο χωρίς πρόβλεψη της σχετικής δαπάνης στον προϋπολογισμό ή στο συγκριτικό πίνακα. Συνέπεια τούτου είναι ότι δεν είναι νομικώς δυνατή η επιμέτρηση εργασιών ως προς τις οποίες υπάρχει αμφισβήτηση δαπάνης σε συγκριτικό πίνακα και κατ' επέκταση δεν επιτρέπεται η σύνταξη λογαριασμού για τις εργασίες αυτές³».

Σύμφωνα με το άρθρο 50 § 11 ΠΔ 475/1976 δεν είναι δυνατή η έγκριση λογαριασμού που δεν θεμελιώνεται στον προϋπολογισμό ή το συγκριτικό πίνακα. Για να καταστεί υπερήμερη η διοίκηση απαιτείται άρνησή της να πληρώσει νομικώς βάσιμους λογαριασμούς.

Οστόσο, με τις διατάξεις της υφιστάμενης νομοθεσίας ρυθμίζεται η συνήθης περίπτωση καθυστέρησης πληρωμής και υπερημερίας του κυρίου του έργου. «Για την ταυτότητα όμως του νομικού λόγου, η καθυστέρηση που προκύπτει λόγω αβάσιμων διαφωνιών των οργάνων της διοίκησης του έργου εξομοιώνεται με εγκεκριμένους λογαριασμούς, ως προς τα χρηματικά της αποτελέσματα, για εργασίες που έχουν εκτελεστεί από τον ανάδοχο, ενώ η ένσταση του αναδόχου κατά του συγκριτικού πίνακα ή της έγκρισής του που περιλαμβάνει εκτελεσμένες εργασίες συνιστά και όχληση για το αντίτιμο των αμφισβητούμενων εργασιών, δεδομένου και του ότι για την υπερημερία δεν απαιτείται η όχληση να έχει ειδικό τύπο. Οφείλονται δηλαδή οι τόκοι υπερημερίας που θα οφείλονταν επί μη εξόφλησης του λογαριασμού ο οποίος θα είχε συνταχθεί, αν δεν είχε υπάρξει εξ αρχής η διαφωνία, και ειδικά στην περίπτωση του συγκριτικού πίνακα που περιλαμβάνει εκτελεσμένες εργασίες, αν ο τελευταίος είχε καταρτιστεί εξ αρχής όπως διαμορφώθηκε κατά την επίλυση της προηγούμενης διαφωνίας αυτής⁴.

Τονίζεται στην απόφαση αυτή, ότι «αν δεν ευσταθούσε αυτή η ερμηνευτική εκδοχή, τα πράγματα θα κατέληγαν στο άτοπο - από πλευράς συνταγματικής ισότητας, δικαίου των συμβάσεων και γενικών αρχών περί καλόπιστης εκπλήρωσης των ενοχών - να μπορεί ο κύριος του έργου να αναβάλλει αζημίως για τον εαυτό του την εξόφληση της αμοιβής του

¹ ΣτΕ 3117/1992, Γνωμ. ΝΣΚ 409/1998.

² ΔΕΦΑΘ 3918/2000.

³ ΔΕΦΑΘ 3918/2000.

⁴ ΔΕΦΑΘ 3918/2000.

αναδόχου, παρά το ότι η παροχή του τελευταίου ήταν προσήκουσα, με αμφισβητήσεις που θα προκαλεί καλόπιστα ή και καταχρηστικά σε προηγούμενα του λογαριασμού στάδια της σχετικής διαδικασίας¹.

(γ) Κατά τη γνώμη μας η απόφαση αυτή του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών οδηγεί προς την ορθή κατεύθυνση. Πράγματι, για τους λόγους που αναφέρονται στην απόφαση η διοίκηση καθίσταται υπερήμερη από της κατάθεσης της ένστασης επί του συγκριτικού πίνακα. Προς αυτή την κατεύθυνση συνηγορεί και η ακόλουθη σκέψη: Η πιστοποίηση του λογαριασμού προϋποθέτει την ύπαρξη εγκεκριμένου συγκριτικού πίνακα. Δεν μπορεί να συνταχθεί λογαριασμός και να πιστοποιηθεί, αν προηγουμένως δεν έχει εγκριθεί ο συγκριτικός πίνακας, επί του οποίου στηρίζεται ο λογαριασμός. Ως εκ τούτου ο συγκριτικός πίνακας αφενός είναι ατομική διοικητική πράξη, αφετέρου όμως σε σχέση με την πιστοποίηση συνιστά αναβλητική αίρεση.

Κατά το άρθρο 207 ΑΚ η αίρεση θεωρείται ότι πληρώθηκε, αν την πλήρωσή της εμπόδισε αντίθετα προς την καλή πίστη εκείνος που θα ζημιώνόταν από την πλήρωσή της.

Η διοίκηση που καθυστερεί με δική της υπαιτιότητα τη σύνταξη και έγκριση του συγκριτικού πίνακα, εμποδίζει κατά τρόπο αντίθετο προς την καλή πίστη την πλήρωση της αίρεσης, δηλαδή τη δυνατότητα υποβολής λογαριασμού εκ μέρους του αναδόχου. Μέσω της πλήρωσης της αίρεσης και της υποβολής του λογαριασμού ενεργοποιείται η υποχρέωση της διοίκησης για καταβολή της αμοιβής. Η άρνηση της διοίκησης να συντάξει και εγκρίνει συγκριτικό πίνακα για εκτελεσθείσες εργασίες ισοδυναμεί με κακόπιστη παρεμπόδιση πλήρωσης αναβλητικής αίρεσης, ως προϋπόθεση για τη σύνταξη λογαριασμού εκ μέρους του εργολάβου. Μέσω του 207 ΑΚ καταλήγουμε λοιπόν σε μια πλασματική σύνταξη ή έγκριση του συγκριτικού πίνακα. Το άρθρο 207 ΑΚ δεν μας απαντά όμως στο ερώτημα από πότε συντελείται η πλασματική αυτή πλήρωση της αίρεσης.

Σύμφωνα με το άρθρο 203 ΑΚ, αν σύμφωνα με το περιεχόμενο της δικαιοπραξίας τα αποτελέσματα της πλήρωσης της αίρεσης ανατρέχουν σε χρόνο προγενέστερο από την πλήρωσή της, το καθένα από τα μέρη είναι υποχρεωμένο να παράσχει στο άλλο ό,τι αυτό θα είχε αν τα αποτελέσματα είχαν επέλθει κατά το προγενέστερο αυτό χρονικό σημείο.

Το περιεχόμενο της σύμβασης δημοσίου έργου ερμηνεύεται αφενός σύμφωνα με τις επιταγές της συνταγματικής αρχής του κράτους δικαίου, αφετέρου σύμφωνα με τους ερμηνευτικούς κανόνες των άρθρων 173 και 200 ΑΚ. Η διοίκηση που αρνείται να συντάξει και εγκρίνει το συγκριτικό πίνακα οχλείται από τον ανάδοχο δια της υποβολής ένστασης. Η καλή πίστη επιβάλλει να δεχτούμε, ότι η διοίκηση που από δική της υπαιτιότητα καθυστερεί στη σύνταξη και έγκριση του συγκριτικού πίνακα θα φέρει τις δυσμενείς συνέπειες για αυτή από τότε που θα οχληθεί από τον ανάδοχο δια της ένστασης. Η υποβολή ένστασης κατά της σύνταξης ή υποβολή αίτησης θεραπείας κατά της έγκρισης του συγκριτικού πίνακα σηματοδοτεί το χρονικό σημείο, στο οποίο θα ανατρέξουν τα αποτελέσματα της σύνταξης και έγκρισης του πίνακα κατά το 203 ΑΚ.

Από το συνδυασμό των άρθρων 207 και 203 ΑΚ καταλήγουμε στο συμπέρασμα, ότι ο ανάδοχος δια της ένστασης καθιστά τη διοίκηση υπερήμερη ως προς τη σύνταξη ή έγκριση του συγκριτικού πίνακα, με συνέπεια, όταν ο ανάδοχος δικαιωθεί δικαστικώς εν όλῳ ή εν μέρει ως προς τα κονδύλια του συγκριτικού πίνακα, η διοίκηση να έχει καταστεί υπερήμερη

¹ ΔΕΦΑΘ 3918/2000.

ως προς την καταβολή τους ήδη από την υποβολή της ένστασης με την οποία ξεκινά η ενδικοφανής διοικητική διαδικασία.

Και ναι μεν πρόκειται γι' αξίωση, της οποίας το αντικείμενο δεν είναι ακόμη προσδιορισμένο, αφού τα κονδύλια που ζητεί ο ανάδοχος μπορεί να γίνουν εν μέρει μόνο δεκτά, είναι όμως οριστό διαμέσου της ασκούμενης ενδικοφανούς διοικητικής προδικασίας και -στη συνέχεια- διαμέσου της ασκούμενης προσφυγής ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου και της διαπλαστικής απόφασης εκείνου, η οποία θα έχει αναδρομική δύναμη, με την έννοια ότι η διαπλασίη της θ' ανατρέξει στο χρόνο, κατά τον οποίο, όπως ήδη σημειώθηκε, η αξίωση του εργολάβου κατέστη απαιτητή. Μ' άλλα λόγια, ναι μεν δεν μπορεί να γίνει οποιαδήποτε καταβολή στον εργολάβο, δίχως τη σύνταξη πίνακα και πρωτοκόλλου, όμως -όταν κάποτε αυτοί συνταχθούν- η απαιτητή αξίωση του αναδόχου θ' ανατρέξει στο χρόνο άσκησης της ένστασης. Σε αντίθετη περίπτωση, η διοίκηση συστηματικά θα μπορούσε να φαλκιδεύει κάθε νόμιμη αξίωση αμοιβής του αναδόχου.

3.1.γ.

**Η τομική σημασία της έγκρισης (και υπογραφής)
από την αρμόδια διοικητική αρχή των συγκριτικού πίνακα
και των πρωτοκόλλων καθορισμού τημών μονάδων
réων εργασιών**

Το πρωτόκολλο και ο πίνακας αποτελούν -με τη σύνταξή τους- εκτελεστές ατομικές διοικητικές πράξεις, ανεξάρτητα από την έγκρισή τους. Γ' αυτό και ο ανάδοχος οφείλει να δηλώσει κατά την υπογραφή τους αν τα δέχεται με ή χωρίς επιφύλαξη.

Η έγκριση του πρωτοκόλλου και του πίνακα από την προϊστάμενη αρχή αποτελεί ιδιαίτερη εκτελεστή πράξη της διοίκησης, που είναι μέρος σύνθετης διοικητικής ενέργειας, η οποία -ως τελική πράξη- περιέχει τη σχετική πιστοποίηση για την πληρωμή του αναδόχου¹.

Μετά την έγκριση του πίνακα και του πρωτοκόλλου, ο κύριος του έργου δεν μπορεί ούτε να αμφισβητήσει τα δεδομένα του πίνακα, μήτε να προβεί σε μονομερή μεταβολή του, δίχως τη συναίνεση του αναδόχου. Η έγκριση δηλαδή του πίνακα και του πρωτοκόλλου λειτουργεί ως δέσμευση της ίδιας της διοίκησης.

Από τις σχετικές διατάξεις δεν τίθεται ευθέως προθεσμία στην προϊστάμενη αρχή για την έγκριση του πίνακα και του πρωτοκόλλου. Γίνεται όμως δεκτό ότι η έγκριση πρέπει να λάβει χώρα μέσα σ' εύλογο χρόνο, που δεν ξεπερνά τους τρεις μήνες².

Η άπρακτη πάροδος του τριμήνου τεκμαίρει τη σιωπηρή έγκριση του πίνακα και του πρωτοκόλλου.

Η έγκριση πάντως δεν επηρεάζει τις αξιώσεις και τις διατυπωθείσες επιφυλάξεις του αναδόχου. Αυτές θα κριθούν εν τέλει δικαστικώς, ανεξάρτητα από την έγκριση του πίνακα και του πρωτοκόλλου.

Παράλληλα, η σύνταξη και έγκριση του συγκριτικού πίνακα συνιστούν αναβλητική αίρεση της σύνταξης λογαριασμού εκ μέρους του αναδόχου. Κατ' ακριβολογία η αξίωση του αναδόχου για καταβολή της αμοιβής του μέσω της σύνταξης λογαριασμού, εξαρτάται από την

¹ ΣΤΕ 4738/1997 ΔιοικΔ 1998, 454.

² ΔΕΦΑΘ 2755/1996 ΔιοικΔ 1997, 1461.

πλήρωση της αίρεσης για τη σύνταξη και έγκριση του συγκριτικού πίνακα. Η αίρεση αυτή πληρούται και πλασματικώς κατά το άρθρο 207 ΑΚ.

3.1.δ.

*Τρόπος και χρόνος περιέλευσης των εργοδότη (Δημοσίου)
σε κατάσταση υπερημερίας οφειλέτη*

Η διοίκηση καθίσταται υπερήμερος οφειλέτης με την άπρακτη πάροδο διμήνου από την υποβολή του λογαριασμού (άρθρο 7 § 2 Ν.Δ. 1266/1972 σε συνδυασμό με άρθρο 12 § 1 Ν. 889/1979).

Αν δεν είναι δυνατή η υποβολή λογαριασμού, ελλείψει πίνακα και πρωτοκόλλου, η διοίκηση καθίσταται πλασματικώς υπερήμερη με την πάροδο διμήνου από την άσκηση ένστασης κατά της παράλειψης σύνταξης και έγκρισης του συγκριτικού πίνακα.

Η διοίκηση μπορεί τέλος να καταστεί υπερήμερη με την οριστική παραλαβή του έργου, κατ' ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 694 ΑΚ.

3.2

*Διαδρομή των χρόνων παραγραφής
της αξίωσης του εργολάβου για επιπρόσθετα έργα*

3.2.α.

*Εραρχή των χρόνων παραγραφής της αξίωσης
των εργολάβου δημόσιον έργον
για επιπρόσθετα έργα*

Η παραγραφή της αξίωσης του εργολάβου για καταβολή της αμοιβής του κρίνεται κατά το άρθρο 250 αρ. 1 ΑΚ, και είναι πενταετής. Αρχίζει από τότε που γεννήθηκε η αξίωση και είναι δυνατή η δικαστική επιδίωξη της (251 ΑΚ). Η αξίωση του εργολάβου για καταβολή της αμοιβής του θα πρέπει να διακρίνεται από την αξίωση του εργολάβου για σύνταξη και έγκριση του συγκριτικού πίνακα.

Η μετά την άπρακτη πάροδο της ενδικοφανούς διοικητικής προδικασίας προσφυγή του εργολάβου στο διοικητικό εφετείο έχει ως αντικείμενο την αξίωση του εργολάβου για σύνταξη, έγκριση ή διόρθωση του συγκριτικού πίνακα, όχι για καταδίκη της διοίκησης σε καταβολή της εργολαβικής αμοιβής. Και τούτο, γιατί προϋπόθεση της δικαστικής επιδίωξης της αξίωσης για καταβολή της αμοιβής είναι η προηγούμενη ικανοποίηση της αξίωσης για σύνταξη και έγκριση του συγκριτικού πίνακα.

Για όσο λοιπόν χρονικό διάστημα η διοίκηση αρνείται να συντάξει και εγκρίνει το συγκριτικό πίνακα, η αξίωση του εργολάβου για καταβολή της αμοιβής του δεν είναι δικαστικώς επιδιώξιμη. Και για το λόγο αυτό δεν τίθεται ζήτημα έναρξης παραγραφής της αξίωσής του, για όσο καιρό η διοίκηση δεν συντάσσει και εγκρίνει το συγκριτικό πίνακα. Από της σύνταξης και έγκρισης του συγκριτικού πίνακα αρχίζει να τρέχει ο πενταετής χρόνος παραγραφής.

Παραπάνω¹ αναλύθηκε ο τρόπος που η διοίκηση καθίσταται υπερήμερη δια της πλασματικής σύνταξης και έγκρισης του συγκριτικού πίνακα κατά το άρθρο 207. Η πλασματική αυτή σύνταξη και έγκριση του συγκριτικού πίνακα δεν σημαίνει ότι και η αξίωση για καταβο-

¹ Πιο πάνω, 3.1.δ.

λή της αμοιβής είναι κατά πλάσμα δικαστικώς επιδιώξιμη, με συνέπεια να ξεκινήσει ο χρόνος παραγραφής.

Κάπι τέτοιο είναι αδύνατο για μεθοδολογικούς και τελολογικούς λόγους. Το πλάσμα δικαίου αφορά τη μεταφορά των εννόμων συνεπειών ενός κανόνα δικαίου σε κάποιον άλλο κανόνα με βάση ρητή πρόβλεψη. Αντίστοιχο άρθρο προς το 207 ΑΚ που να καθίσταται πλασματικώς επιδιώξιμη κάποια αξίωση δεν έχουμε. Επιπλέον, αν δεχόμασταν, ότι πλασματικώς η αξίωση του εργολάβου είναι επιδιώξιμη, θα κινδύνευε ο εργολάβος να του παραγραφεί η αξίωση, δίχως στην πραγματικότητα να μπορεί να την επιδιώξει.

Στο χώρο λοιπόν των δημοσίων έργων παρουσιάζεται η εξής ιδιορρυθμία: Η αξίωση του εργολάβου για καταβολή της αμοιβής του παράγει τόκους υπερημερίας, παρόλο που δεν είναι ακόμα δικαστικώς επιδιώξιμη, με συνέπεια να μην τρέχει ο χρόνος παραγραφής της. Αυτό οφείλεται στο ότι η σύνταξη και έγκριση του συγκριτικού πίνακα θα κριθεί με δυο διαφορετικούς τρόπους. Όσον αφορά την υπερημερία του δημοσίου θα κριθεί κατά το πλάσμα του άρθρου 207 ΑΚ. Όσον αφορά την παραγραφή της τοκογονούσας αξίωσης θα κριθεί από τον πραγματικό χρόνο σύνταξης και έγκρισης του συγκριτικού πίνακα.

3.3

Αξιώσεις για τόκους

3.3.1.

Αξιώσεις για τόκους κατά το αστικό δίκαιο

3.3.1.1. Στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου ρυθμίζονται τ' ακόλουθα τρία είδη τόκου επί του οφειλόμενου κεφαλαίου:

(α) ο δικαιοπρακτικός τόκος, που στηρίζεται στη συμφωνία δανειστή και οφειλέτη (πρβλ. ΑΚ 293 επ., 361),

(β) ο τόκος υπερημερίας (ΑΚ 345), που στηρίζεται στη (δικαστική ή εξώδικη) όχληση του οφειλέτη από το δανειστή του για ληξιπρόθεσμη χρηματική οφειλή), και

(γ) ο δικαστικός (ή δικονομικός) τόκος (ΑΚ 346), γνωστός και ως τόκος επιδικίας, που στηρίζεται στην επίδοση αγωγής του δανειστή στον εναγόμενο οφειλέτη.

3.3.1.2. Από τις ρυθμίσεις τούτες γίνεται φανερό ότι η επίδοση αγωγής από τον δανειστή στον εναγόμενο οφειλέτη ενεργοποιεί παραλλήλως δυο διαφορετικά είδη τόκου: αφ' ενός, τον τόκο υπερημερίας (ΑΚ 345), αφού η επίδοση της αγωγής συνιστά δικαστική όχληση κατά την έννοια του άρθρου 340 ΑΚ, περιάγουσα τον οφειλέτη σε κατάσταση υπερημερίας και, αφ' ετέρου τον δικαστικό τόκο (ΑΚ 346).

Η πρακτική σημασία αυτού του διπλού ρόλου, τον οποίο επιπτελεί η επίδοση αγωγής από τον δανειστή στον εναγόμενο οφειλέτη, αναφορικά με τη δημιουργία υποχρέωσής του για τόκους υπερημερίας (ΑΚ 340, 345) και δικαστικούς τόκους (ΑΚ 346), εκδηλώνεται προς τις ακόλουθες δυο διαφορετικές κατευθύνσεις:

- πρώτον, ότι η κατά την πολιτική δικονομία πλασματική επίδοση της αγωγής στον εναγόμενο, ως κάτοικο αλλοδαπής (ΠολΔ 134, 136) ή ως γνωστής διαμονής (ΠολΔ 135, 136), γεννά την κατ' άρθρο 346 ΑΚ υποχρέωση καταβολής δικαστικών τόκων, ανεξαρτήτως υπερημερίας του εναγόμενου οφειλέτη, δηλαδή ακόμη κι αν το επιδοτέο αντίγραφο της αγωγής δεν περιέλθει σε γνώση του παραλήπτη οφειλέτη, ενώ δεν γεννά την κατ' άρθρο 345 ΑΚ υποχρέωση καταβολής τόκων υπερημερίας, αφού η πλασματική κατά την πολιτική δικονο-

μία επίδοση, που δεν περιέρχεται σε γνώση του παραλήππη της επίδοσης, δεν συνιστά την κατ' άρθρο 340 ΑΚ όχληση¹ και

- δεύτερον, ότι (σε περίπτωση που η αγωγή ανακληθεί από τον ενάγοντα ή απορριφθεί ως απαράδεκτη από το δικαστήριο (λχ εξ αιτίας έλλειψης δικαιοδοσίας του), ο εναγόμενος οφειλέτης παύει αναδρομικώς να οφείλει δικαστικούς τόκους κατά το άρθρο 346 ΑΚ, ενώ δεν παύει να οφείλει τόκους υπερημερίας, αφού η κατά το άρθρο 340 ΑΚ όχληση του οφειλέτη εξακολουθεί να είναι ενεργός διαμέσου της πραγματικής προς αυτόν επίδοσης αντιγράφου της αγωγής, έτσι που να διατηρείται ανέπαφη η αξίωση του δανειστή για καταβολή τόκων υπερημερίας (ΑΚ 345), μολονότι ο ενάγων ανακάλεσε την αγωγή του, όπως επίσης μολονότι η αγωγή απορρίφθηκε δικαστικώς ως απαράδεκτη.

3.3.2.

Η περιγραφή στο δικόγραφο της αγωγής
και στο έγγραφο της δικαστικής απόφασης που την δέχεται,
των παραγωγικών γεγονότων και της έκτασης της αξίωσης
για δικαστικούς τόκους και τόκους υπερημερίας

3.3.2.1. Όταν ο δικαιούχος χρηματικής αξίωσης ισχυρίζεται ότι έχει και περαιτέρω αξίωση για την πληρωμή από τον οφειλέτη του τόκων υπερημερίας (ΑΚ 345) ή δικαστικών (ΑΚ 346), έχει την ευχέρεια να επιδιώξει τη διάγνωση της αξίωσής του γι' αυτούς τους τόκους είτε - σπανίως- αυτοτελώς, είτε -κατά κανόνα- με αντικειμενική σώρευση αυτού του αιτήματός του στο δικόγραφο της αγωγής, με την οποία επιδιώκει την επιδίκαση της αξίωσής του για το κεφάλαιο.

Σ' αυτήν τη δεύτερη (και συνηθισμένη) περίπτωση ο ενάγων δανειστής έχει, κατά το άρθρο 216 § 1 ΠολΔ, το δικονομικό βάρος να προσδιορίσει -χωριστά, με σαφήνεια και αυτοτελώς- το αντικείμενο της σωρευόμενης στο ίδιο δικόγραφο αγωγής για τους τόκους, την ιστορική βάση της, καθώς και το είδος της αιτούμενης δικαστικής προστασίας (καταδίκη του οφειλέτη σε παροχή).

Μολοντούτο ευρύτατη είναι στη δικαστική πρακτική η χρήση της αόριστης ρήτρας: "νομιμοτόκως".

Στο πλαίσιο αυτής της πάγιας τακτικής, ο ενάγων δανειστής προσδιορίζει στο δικόγραφο της αγωγής του, με την απαιτούμενη από το νόμο σαφήνεια, την επίδικη χρηματική απαίτηση που ισχυρίζεται ότι έχει -ως αξίωση κεφαλαίου- εναντίον του εναγομένου, περιγράφει την ιστορική αιτία εκείνης, και ζητεί την καταδίκη του εναγομένου σε παροχή, όμως -αναφορικά με τους τόκους αυτής της αξίωσής του για το κεφάλαιο- αρκείται στο αόριστο επίρρημα: "νομιμοτόκως".

Άξιο προσοχής είναι ότι στη δικαστική πρακτική δεν έχουμε δείγματα δικαστικών αποφάσεων που ν' απέρριψαν αυτό το αίτημα για τους τόκους ως απαράδεκτο, παρά την πρόδηλη αοριστία του.

3.3.2.2. Ακόμη περισσότερο άξιο προσοχής είναι -σχετικώς- το γεγονός ότι και οι αντίστοιχες δικαστικές αποφάσεις αρκούνται στη λιπή καταδίκη των εκάστοτε εναγομένων να πληρώσουν το επίδικο χρηματικό χρέος τους για το κεφάλαιο "νομιμοτόκως", δίχως -και πάλι- να έχουμε δείγματα στα ευρετήρια της νομολογίας ότι αυτές οι αποφάσεις, με τη λιπή καταδίκη "νομιμοτόκως", είναι τάχα αναιρετέες ως πάσχουσες από έλλειψη νόμιμης βάσης κατά το άρθρο 559 αρ. 19 ΠολΔ.

3.3.2.3. Ενέχει áραγε κάποια νομική ανωμαλία αυτή η πρακτική των αγωγικών δικογράφων και των αντίστοιχων δικαστικών αποφάσεων που τα δέχονται ως παραδεκτά;

Η απάντηση σ' αυτό το ερώτημα δεν μπορεί παρά να είναι αρνητική: Η μονολεκτική αναφορά “νομιμοτόκως” δεν παραβιάζει ούτε τη δικονομική αρχή του σαφούς προσδιορισμού, στο αγωγικό δικόγραφο, του αντικειμένου της διαφοράς και της ιστορικής αιτίας του (ΠολΔ 216 § 1), μήτε τη δικονομική αρχή του σαφούς προσδιορισμού, στο έγγραφο της δικαστικής απόφασης, τόσο του διατακτικού, όσο και των αιτιολογιών της (Σ 93 § 3 και ΠολΔ 305 αρ. 4 και 559 αρ. 19). Και τούτο, επειδή η αόριστη ρήτρα “νομιμοτόκως”, ως προς μεν την αιτία της οφειλής τόκων έχει βέβαιη εναλλακτική βάση, δηλαδή την επίδοση της αγωγής στον εναγόμενο, η οποία, κατά το άρθρο 346 ΑΚ, γεννά αυτοδικαίως αξίωση για δικαστικούς τόκους, ενώ εξ άλλου το ύψος των οφειλόμενων τόκων δεν χρειάζεται να είναι αντικείμενο της κατ' αντιδικία διαλεκτικής της δίκης, παρά μόνον όταν ο εναγόμενος οφειλέτης προτείνει κάποια ένσταση κατά της αξίωσης των τόκων, όπως λχ την ένσταση παραγραφής. Δίχως ενεργοποίηση του δικονομικού βάρους του εναγόμενου να προτείνει ένστάσεις εναντίον της αξίωσης του δανειστή για τόκους και του αντίστοιχου αγωγικού αιτήματος εκείνου (“νομιμοτόκως”) ο προσδιορισμός του ύψους των οφειλόμενων τόκων, είναι ζήτημα απλής μαθηματικής πράξης που θα συγκροτείται από τα σταθερά δεδομένα του νόμιμου επιτοκίου και του χρόνου που διέρρευσε έως την αποπληρωμή του χρέους για τόκους, κάτι που εξακολουθεί να τρέχει και μετά την έκδοση της καταδικαστικής απόφασης.

3.3.2.4. Ακόμη, δηλαδή και αν η καταδικαστική απόφαση θα προσδιόριζε το ποσό των οφειλόμενων τόκων, αυτό δεν θα ήταν το οριστικό. Το τελικό ύψος των οφειλόμενων τόκων είναι δεκτικό προσδιορισμό (με απλή μαθηματική πράξη) πιολύ αργότερα - μετά την έκδοση της καταδικαστικής απόφασης, δηλαδή όταν θα γίνει η ολοσχερής εξόφληση από τον οφειλέτη του χρέους του για τόκους.

3.3.2.5. Επιπροσθέτως θα πρέπει να συνεκτιμηθεί ότι ο δανειστής δεν έχει ανάγκη εκτελεστού τίτλου, προκειμένου να εισπράξει αναγκαστικώς τα χρηματικά πιοσά των τόκων από τον οφειλέτη του. Και τούτο, επειδή, όταν ο οφειλέτης πληρώνει στον δανειστή κάποιο χρηματικό πιοσό, είτε εκουσίως, είτε κάτω από την πίεση της αναγκαστικής εκτέλεσης, η εκάστοτε καταβολή, ακόμη κι αν ο οφειλέτης ορίζει διαφορετικά (πρβλ. ΑΚ 423 § 2), καταλογίζεται υποχρεωτικώς κατά πρώτον στα έξιδα, έπειτα στους τόκους και τελευταία στο κεφάλαιο (ΑΚ 423 § 1).

Ακριβώς λοιπόν εν όψει αυτής της ρύθμισης στο άρθρο 423 ΑΚ, είναι ορθή η γενικότερη παραδοχή ότι ο εκτελεστός τίτλος, που έχει εκδοθεί για το κεφάλαιο, είναι αυτοδικαίως εκτελεστός τίτλος και για κάθε παρεπόμενη αξίωση του δανειστή¹, δηλαδή για τα δικαστικά έξοδα², καθώς και για τους τόκους (δικαστικούς ή υπερημερίας), στο πλαίσιο αναλογίας δικαίου, που αντλείται από το άρθρο 423 ΑΚ³.

¹ ΜΠρΧαλκ 66/1974 ΑρχΝ 26, 176.

² ΜΠρΑΘ 853/1970 ΣυλΝ 1, 33 με σύμφωνη σημείωση Β. Βόμβα. ΜΠρΗρακλ 1529/1971 ΕΕΝ 39, 651. Πρβλ. και ΜΠρΑΘ 1003/1975 Αρμ 29, 884 με σημ.

³ Κ. Μπέης, Πολιτική δικονομία, 21^{ος} τόμος (υπό έκδοση) κάτω από το άρθρο 904, 7.4 σελ. 116.

3.3.3.

Αξιώσεις για τόκους κατά το δίκαιο των δημόσιων έργων

3.3.3.1. Στο χώρο του δικαίου των δημόσιων έργων, καθώς ήδη σημειώθηκε¹, η διοίκηση (Δημόσιο) καθίσταται αυτοδικαίως υπερήμερος οφειλέτης με την άπρακτη πάροδο διμήνου από την υποβολή του λογαριασμού (άρθρο 7 § 2 Ν.Δ. 1266/1972 σε συνδυασμό με άρθρο 12 § 1 Ν. 889/1979, πρβλ. και άρθρο 5 § 8 ν. 1418/1984). Στην περίπτωση όμως, που η διοίκηση παρέλειψε να συντάξει συγκριτικό (ήδη, ανακεφαλαιωτικό) πίνακα, καθώς και πρωτόκολλο καθορισμού τιμών μονάδας νέων εργασιών, οπότε δεν είναι δυνατή η υποβολή λογαριασμού, η διοίκηση (Δημόσιο) καθίσταται υπερήμερη με την άσκηση ενδικοφανούς διοικητικής προδικασίας κατά της παράλειψης σύνταξης του πίνακα και του πρωτοκόλλου. Με την πάροδο διμήνου οφείλει τόκους υπερημερίας.

3.3.3.2. Το χρονικό σημείο έναρξης της παραγραφής της αξίωσης του εργολάβου για τους τόκους υπερημερίας, που δικαιούται από το Δημόσιο, κατά τα ανωτέρω, είναι το ίδιο με το χρονικό σημείο έναρξης παραγραφής της αξίωσης του για το κεφάλαιο του εργολαβικού ανταλλάγματός του. Απαιτείται (πραγματική) σύνταξη και έγκριση του συγκριτικού πίνακα². Έκτοτε τρέχει σε βάρος του εργολάβου η κατά το άρθρο 250 αρ. 1 ΑΚ πενταετής παραγραφή των τόκων.

3.4

Αξίωση για δικαιοστικούς τόκους των τόκων

(ΑΚ 296 § 1)

3.4.1.

*Η κεντρική σκέψη, που διέπει τη ρύθμιση
της οφειλής τόκων των τόκων*

3.4.1.1. Το άρθρο 296 ΑΚ ρυθμίζει το πρόβλημα του ανατοκισμού (τόκους επί οφειλόμενων και κεφαλαιοποιούμενων τόκων) σε δύο επίπεδα:

(α) δέχεται ως ισχυρή την ενοχή για **δικαιοπρακτικούς τόκους** των τόκων, που συμφωνούν οφειλέτης και δανειστής. Κάτω όμως από το φόβο της εκ μέρους του δανειστή εκμετάλλευσης των οικονομικών αναγκών του οφειλέτη, ορίζεται ότι η συμφωνία για οφειλή τόκων επί των τόκων δεν είναι έγκυρη αν σωρευθεί στην αρχική σύμβαση, από την οποία απορρέει η υποχρέωση για το κεφάλαιο, όπως επίσης αν η σχετική συμφωνία για τον ανατοκισμό καταρτιστεί στο χρονικό σημείο που ο οφειλέτης γίνεται υπερήμερος ως προς το κεφάλαιο. Για να είναι έγκυρη η συμφωνία οφειλέτη και δανειστή γι' ανατοκισμό, θα πρέπει:

- πρώτον, να έχει ήδη συμπληρωθεί τουλάχιστον ένα έτος από τότε που άρχισε η τοκοφορία του κεφαλαίου· και

- δεύτερον, η κεφαλαιοποίηση (και η συνακόλουθη περαιτέρω τοκοφορία) των ήδη απαιτητών τόκων ν' αφορά οφειλόμενους τόκους τουλάχιστον ενός έτους (ή μιάς χρήσης, προκειμένου για το Δημόσιο).

Αυτή η ρύθμιση των συμβατικών τόκων επί των οφειλόμενων και ήδη κεφαλαιοποιούμενων τόκων έχει το περαιτέρω νόημα ότι για την κεφαλαιοποίηση των εφεξής (μελλοντικών)

¹ Πιο πάνω, 3.1.δ.

² Πιο πάνω, 3.2.

τόκων θ' απαιτείται κάθε φορά νέα συμφωνία, και πάλι μετά τη συμπλήρωση ενός τουλάχιστον έτους από την προηγούμενη συμφωνία¹.

(β) Περαιτέρω το άρθρο 296 ΑΚ ρυθμίζει την ενοχή για δικαστικούς τόκους των οφειλόμενων και ήδη κεφαλαιοποιούμενων τόκων: η επίδοση δικογράφου αγωγής για την επιδίκαση των οφειλόμενων τόκων επί του κεφαλαίου, ενός τουλάχιστον έτους, γεννά αυτοδικαίως την περαιτέρω υποχρέωση του οφειλέτη για την πληρωμή τόκων επί των ήδη κεφαλαιοποιούμενων τόκων.

3.4.1.2. Κατά την ερμηνευτική προσέγγιση αυτού του δεύτερου είδους, των δικαστικών τόκων επί των τόκων, οι ως τώρα σχετικές μελέτες δεν φαίνεται να έχουν συνειδητοποιήσει ότι οι τόκοι των τόκων που γεννώνται διαμέσου της επίδοσης αγωγής δεν είναι μορφή ούτε δικαιοπρακτικών τόκων, μήτε τόκων υπερημερίας. *Είναι ειδικότερη ρύθμιση των κατά το άρθρο 346 ΑΚ δικαστικών τόκων:* όταν ο οφειλέτης αφήνει τον δανειστή απλήρωτο και τον εξαθεί σε δικαστικό αγώνα, πολυέξοδο και μακροχρόνιο, κατά τα διδάγματα της πείρας, τότε τον κίνδυνο της έκβασης αυτού του δικαστικού αγώνα δεν μπορεί παρά να έχει ο οφειλέτης που τελικώς ηττάται και καταδικάζεται να καταβάλει την οφειλή του.

Γίνεται έτσι φανερό ότι συνιστά σοβαρό μεθοδολογικό λάθος, οι ερμηνευτικές παραδοχές, που ισχύουν για τον συμβατικό ανατοκισμό, να μεταφέρονται ακρίτως και στην περίπτωση του ανατοκισμού διαμέσου της κατά το άρθρο 296 ΑΚ επίδοσης αγωγής.

Αυτή η παρατήρηση γίνεται αμέσως κατανοητή, αν προσέξουμε ότι, σε περίπτωση που δεν θα υπήρχε η ρύθμιση του άρθρου 296 ΑΚ, η συμφωνία γι' ανατοκισμό θα ήταν έτσι κι αλλιώς άκυρη κατά τα άρθρα 178 και 179 ΑΚ. Ενώ αντιθέτως, αν δεν θα υπήρχε η ρύθμιση του άρθρου 296 ΑΚ για την οφειλή τόκων επί των τόκων διαμέσου της επίδοσης της σχετικής αγωγής, ο οφειλέτης θα είχε υποχρέωση να πληρώσει τόκους επί των τόκων κατ' εφαρμογή του άρθρου 346 ΑΚ, που ισχύει σε κάθε περίπτωση δικαστικών τόκων, ως έννομη συνέπεια της επίδοσης της αγωγής. Το άρθρο 296 ΑΚ λοιπόν απλώς θέτει περιορισμούς εκεί που -διαφορετικά- θα εφαρμοζόταν -δίχως περιορισμούς- το άρθρο 346 ΑΚ.

3.4.1.3. Από το άρθρο 296 ΑΚ προκύπτει περαιτέρω ότι μόνη η περιέλευση του οφειλέτη σε κατάσταση υπερημερίας, αναφορικά με την πληρωμή των οφειλόμενων τόκων για το κεφάλαιο δεν αρκεί για να προκαλέσει ανατοκισμό. Μ' άλλα λόγια, το άρθρο 296 ΑΚ γνωρίζει, καθώς ήδη σημειώθηκε², μόνο δύο είδη τόκων επί των τόκων: τους δικαιοπρακτικούς και τους κατά το άρθρο 346 ΑΚ δικαστικούς. Τόκους υπερημερίας επί των τόκων δεν αναγνωρίζει.

3.4.2.

Η τομοδεστική ρύθμιση των δικαστικών τόκων επί των οφειλόμενων τόκων

3.4.2.1. Η διαπίστωση που έγινε πιο πάνω³, ότι δηλαδή ο ανατοκισμός που ενεργοποιείται διαμέσου της κατά το άρθρο 296 ΑΚ επίδοσης αγωγής είναι ειδικότερη μορφή των κατά το άρθρο 346 ΑΚ δικαστικών τόκων, μας διευκολύνει να εντοπίσουμε και να θέσουμε κάτω από τη βάσανο της κριτικής κάποιες πλάνες, στις οποίες παρασύρθηκαν οι ως τώρα μελέτες για τον ανατοκισμό, καθώς ακρίτως μετέφεραν και στην επίδοση της αγωγής όσους περιο-

¹ Σπηλιόπουλος στην ΕρμΑΚ 296 αρ. 6 σελ. 83.

² Πιο πάνω, 3.4.1.1.

³ 3.4.1.1.

ρισμούς ορθώς είχαν κάνει δεκτούς για την ειδική περί ανατοκισμού συμφωνία οφειλέτη και δανειστή.

3.4.2.2. Κατά τη γραμματική του διατύπωση το άρθρο 296 ΑΚ, προκειμένου να γεννηθεί απαίτηση δικαστικών τόκων επί των οφειλόμενων και ήδη κεφαλαιοποιούμενων τόκων, θέτει, ανάμεσα σ' άλλες, και την περαιτέρω προϋπόθεση, η αγωγή, αναφορικά με τους δικαστικούς τόκους των τόκων, να επιδοθεί στον εναγόμενο, αφού προηγουμένως συμπληρωθεί τουλάχιστον ένα έτος από τότε που έγινε απαίτητή η αρχική οφειλή των ήδη κεφαλαιοποιούμενων τόκων. Σ' αυτήν τη διατύπωση του άρθρου 296 ΑΚ εμμένουν οι συγγραφείς ως τις μέρες μας¹.

Όμως οι συγγραφείς δεν φαίνεται να ευαισθητοποιήθηκαν με τη διερεύνηση του ερωτήματος, ποιός λόγος είχε παρακινήσει τον ιστορικό νομοθέτη να προσθέσει στο άρθρο 296 ΑΚ αυτήν την ειδική προϋπόθεση.

(α) Προκειμένου για τον συμβατικό ανατοκισμό, το κίνητρο του ιστορικού νομοθέτη είναι πρόδηλο: μια συμφωνία που δεν γίνεται κατά την κατάρτιση της βασικής σύμβασης για το χρέος κεφαλαίου, αλλά σημαντικό χρόνο μετά την τοκοφορία του κεφαλαίου, είναι ικανοποιητική εγγύηση για την κατά το δυνατόν μικρότερη έκθεση του οφειλέτη στην εκμεταλλευτική διάθεση του δανειστή.

(β) Προκειμένου όμως για τους κατά το άρθρο 346 ΑΚ δικαστικούς τόκους των αξιούμενων τόκων, δεν υπάρχει πρόβλημα έκθεσης του οφειλέτη στην εκμεταλλευτική διάκριση του δανειστή, αφού εδώ ο ανατοκισμός είναι αυτόματος και ανεξάρτητος από τη θέληση του οφειλέτη. Συνεπώς αλλού θα πρέπει ν' αναζητηθεί ο λόγος, για χάρη του οποίου ο ιστορικός νομοθέτης έθεσε ως προϋπόθεση και των δικαστικών τόκων των τόκων την επίδοση της σχετικής αγωγής στον οφειλέτη μετά τη συμπλήρωση αρχικής τοκοφορίας τουλάχιστον ενός έτους.

Αναζητώντας λοιπόν το λόγο που παρακίνησε εδώ τον ιστορικό νομοθέτη να επιλέξει αυτήν τη διατύπωση στο άρθρο 296 ΑΚ, παρατηρούμε ότι η επιλογή του τούτη είναι πρόδηλη απόρροια της αντίστοιχης ρύθμισης της κατά τη σύνταξη και εισαγωγή του Αστικού Κώδικα Ισχύουσας Πολιτικής Δικονομίας του 1834, η οποία -στο άρθρο 67- απεριφράστως όριζε ότι "εκείνος μόνον, όστις προτείνει ή υπερασπίζεται άμεσον ιδιωτικόν αυτού συμφέρον, δύναται να παρασταθή ως ενάγων ή εναγόμενος εις πολιτικήν δίκην". Κάπι που σήμαινε ότι ήταν απαράδεκτη η πρώηρη άσκηση αγωγής για τη διάγνωση και επιδίκαση απαίτησης, της οποίας η παροχή εξαρτιόταν από την επέλευση χρονικού σημείου. Συνεπώς, κατά το άρθρο 67 της ΠολΔικ/1834 δεν επιτρεπόταν η πρώηρη άσκηση αγωγής για τόκους επί των τόκων, προτού να παρέλθει έτος από τότε που έγιναν απαίτητοι οι ήδη (μετά τη συμπλήρωση του έτους) κεφαλαιοποιούμενοι αρχικοί τόκοι.

¹ Απ. Γεωργιάδης, Ενοχικό δίκαιο, Γενικό μέρος, 1999 § 9 αρ. 23 σελ. 127. Μπαλής, Ενοχικόν δίκαιον κατά τον κώδικα, 3^η εκδ. 1961 § 21 σελ. 83. Σπηλιόπουλος στην ΕμπΑΚ 296 αρ. 4 σελ. 83, με την περαιτέρω (αρ. 6) σχολαστική υπερβολή ότι τάχα "μετά πάροδον και άλλου έτους απαίτεται (...) νέα αγωγή προς ανατοκισμόν των κατά το έτος τούτο παραχθέντων τόκων" (βλ. σχετικώς πιο κάτω, 3.4.2.3). Σπυριδάκης - Περάκης, Αστικός Κώδικ, ενοχικόν δίκαιον, 1977, κάτω από το άρθρο 296. Σταθόπουλος, Γενικό ενοχικό δίκαιο, 3^η εκδ. 1998 § 12 I 3 β σελ. 241. [Γεωργιάδης - Σταθόπουλος] - Ταμπάκης, Αστικός κώδικ, κάτω από το άρθρο 296 αρ. 3 σελ. 56. Φίλιος, Ενοχικό δίκαιο, Γενικό μέρος, 2^η εκδ. 1996 § 23 Ε I σελ. 74.

Με βάση αυτήν τη ρύθμιση του άρθρου 67 ΠολΔικ/1834 εκδόθηκε ο Ν. ΠΞΕ/1882 περί τόκου υπερημερίας, ο οποίος στο άρθρο 3 ανέφερε «επί τόκων οιασδήποτε κατηγορίας οφείλεται τόκος, αν συμφωνηθή τοιούτος ή εάν ζητηθή δι' αγωγής· κατ' αμφοτέρας τας περιπτώσεις ταύτας μόνον επί οφειλομένων τοιούτων δι' ολόκληρον τουλάχιστον έτος ή διά μίαν χρήσιν ως προς το δημόσιον». Η ρύθμιση αυτή μεταφέρθηκε αυτούσια στον ΑΚ. Με τον τρόπο αυτό η μεταγενέστερη ρύθμιση του άρθρου 296 ΑΚ αφενός αναπαρήγαγε την προϊσχύουσα ρύθμιση, αφετέρου παρέμενε συνεπής στη ρύθμιση του άρθρου 67 ΠολΔικ/1834 την ισχύ του οποίου προϋπέθετε και ανακύκλωνε.

Όμως επακολούθησε το 1968 η εισαγωγή του νέου Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, ο οποίος (στη σημερινή κωδικοποίηση των άρθρων του) επαναλαμβάνει μεν τη ρύθμιση του άρθρου 67 ΠολΔικ/1834, ορίζοντας στο άρθρο 68 ότι “δικαστική προστασία έχει δικαίωμα να ζητήσει όποιος έχει άμεσο έννομο συμφέρον”, αλλά περαιτέρω όρισε με το άρθρο 69 § 1 εδ. α' και § 2 ότι “επιπρέπεται να ζητηθεί δικαστική προστασία και (α) αν η παροχή που δεν εξαρτάται από ανπιπαροχή [όπως είναι η παροχή οφειλομένων τόκων επί των τόκων] συνδέεται με την επέλευση χρονικού σημείου [δηλαδή την πάροδο έτους κατά το άρθρο 296 ΑΚ], προτού επέλθει το χρονικό αυτό σημείο”, οπότε, κατά την § 2 του άρθρου 69 ΠολΔ, “στην περίπτωση του εδαφ. α' της προηγούμενης παραγράφου, ο εναγόμενος καταδικάζεται να καταβάλει τα χρήματα (...) μόλις επέλθει το χρονικό σημείο”.

Γίνεται έτσι αρέσως φανερό, ότι -μετά την εισαγωγή του νέου Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας- παραδεκτώς και νομικώς βασίμως ζητείται να διαγνωστεί δικαστικώς από τώρα ότι, μετά τη συμπλήρωση έτους από την επίδοση στον εναγόμενο του εισαγωγικού της δίκης δικογράφου, εκείνος θα οφείλει δικαστικούς τόκους επί των τόκων του επίδικου κεφαλαίου, που μέλλουν να κεφαλαιοποιηθούν κατά τη διάρκεια της επιδικίας, μετά τη συμπλήρωση του κατ' άρθρο 296 ΑΚ έτους.

3.4.2.3. Μια άλλη πλάνη, στην οποία παρέσυρε η άκριτη εκδοχή για την εξομοίωση της νομοθετικής μεταχείρισης του συμβατικού ανατοκισμού και των κατά το άρθρο 346 ΑΚ δικαστικών τόκων των τόκων, είναι η ακόλουθη: Καθώς ήδη σημειώθηκε¹, ο συμβατικός ανατοκισμός αναφέρεται πάντοτε στο παρελθόν, με την έννοια ότι υπολογίζεται για τους ήδη απαιτητούς τόκους τουλάχιστον ενός έτους. Για την κεφαλαιοποίηση των εφεξής (μελλοντικών) τόκων απαιτείται κάθε φορά νέα συμφωνία, και πάλι μετά τη συμπλήρωση ενός τουλάχιστον έτους από την προηγούμενη συμφωνία².

Αυτός ο περιορισμός ευλόγως επιβάλλεται στον συμβατικό ανατοκισμό, προκειμένου ν' αποτρέψει την εξοντωτική εκμετάλλευση της ανάγκης του οφειλέτη εκ μέρους του δανειστή. Όμως καθ' υπερβολή και ακρίτως μεταφέρθηκε και στην περίπτωση των κατά το άρθρο 346 ΑΚ δικαστικών τόκων επί των τόκων, έτσι που -ούτε λίγο, ούτε πολύ- προβλήθηκε ως ερμηνευτικό πόρισμα³, ότι κάθε χρόνο πρέπει ν' ασκείται και καινούρια αγωγή εναντίον του οφειλέτη!

Δεν έτυχε όμως προσοχής ότι αυτή η άκριτη υπερβολή, πρώτον, δεν θωρακίζει τον οφειλέτη από τον κίνδυνο των εκμεταλλεύσεων, δεύτερον ότι -αντιθέτως- τον εκθέτει στην οικονομική περιπτέτεια επανειλημμένων δικών και, τρίτον, ότι γενικότερα αντιστρατεύεται την

¹ Πιο πάνω, 3.4.1.1.

² Σπηλιόπουλος στην ΕρμΑΚ 296 αρ. 6 σελ. 83.

³ Από τον Κ. Σπηλιόπουλο, ο.π.

αρχή της οικονομίας της δίκης, ως γενικώς παραδεδεγμένη θεμελιακή αρχή του δικονομικού μας δικαίου.

Μια φορά ν' ασκηθεί η αγωγή, προκειμένου να προκληθεί ο αυτόματος δικαστικός ανατοκισμός της αξίωσης για τόκους, κατά το άρθρο 346 ΑΚ, όπως αυτό οριθετέται με το άρθρο 296 ΑΚ, αρκει! Το περισσόν απορρέει συνήθως εκ του πνημού, εδώ όμως είναι βέβαιον ότι απορρέει από το αστόχαστον!

3.4.2.4. 'Υστερ' από την επισήμανση και τεκμηριωμένη απόκρουση των δύο παραπάνω πλανών, που σκιάζουν την ορθολογική κατανόηση των κατά τα άρθρα 346 και 296 ΑΚ δικαστικών τόκων επί των οφειλόμενων και ήδη κεφαλαιοποιούμενων τόκων, είναι πια καιρός να προσεγγίσουμε τον πυρήνα της προβληματικής, καθώς και της σύγχυσης που τον περιβάλλει, αναφορικά με το κρίσιμο ερώτημα, ποιο είναι το αίτημα της αγωγής, της οποίας αντίγραφο θα πρέπει να επιδεθεί στον εναγόμενο οφειλέτη.

3.4.2.5. Είναι πλατιά διαδεδομένη η αντίληψη ότι αίτημα της προβλεπόμενης στο άρθρο 296 ΑΚ αγωγής είναι η επιδίκαση των τόκων επί των τόκων.

Μάλιστα, υπό το κράτος αυτής της αντίληψης, κυρίαρχη είναι στη νομολογία η εκδοχή ότι η δικαστική απόφαση και ή διαταγή πληρωμής ισχύουν μεν αυτοδικαίως ως εκτελεστοί τίτλοι και για την παρεπόμενη αξίωση του δανειστή για δικαστικούς τόκους κατά το άρθρο 346 ΑΚ, όμως ότι αυτή η προέκταση της ισχύος τους, αναφορικά με τους κατ' άρθρο 346 ΑΚ δικαστικούς τόκους, δεν εκτείνεται και στους τόκους επί των τόκων, όταν δεν περιέχουν σχετική διάταξη και ως προς αυτούς¹.

Όμως, καθώς έχει παρατηρηθεί προς απόκρουση αυτής της εκδοχής², της διαφεύγει να προβληματιστεί με το κρίσιμο ερώτημα: ποιο είναι το νόημα της τόσο συχνής ρήτρας, που περιέχουν καταψηφιστικές αποφάσεις και διαταγές πληρωμής, ότι δηλαδή ο οφειλέτης έχει υποχρέωση να πληρώσει το κεφάλαιο "νομιμοτόκως"; Αυτό το ερώτημα πειθαναγκάζει στο περαιτέρω ζήτημα: με ποιες προϋποθέσεις γεννάται η αξίωση για τόκους; Για τους δικαιοπρακτικούς τόκους (ΑΚ 292-295) θα πρέπει ν' αποδεικνύεται η κατάρτιση σχετικής δικαιοπραξίας. Για τους τόκους υπερμερίας (ΑΚ 345) θα πρέπει ν' αποδεικνύεται όχληση (ΑΚ 340). Για τους δικαστικούς τόκους (ΑΚ 346), απαιτείται να έχει επιδιοθεί αγωγή αναφορικά με το οφειλόμενο κεφάλαιο. Για τους τόκους επί των τόκων θα πρέπει ν' αποδεικνύεται είτε συμφωνία δανειστή και οφειλέτη, που να έχει καταρτιστεί μετά τη συμπλήρωση ενός τουλάχιστον έτους από την έναρξη οφειλής τόκων, και ν' αφορά τους τόκους των τόκων του ίδιου χρονικού διαστήματος, είτε άσκηση αγωγής για τους τόκους, και έκτοτε παρέλευση -και πάλι- ενός τουλάχιστον έτους (ΑΚ 296). Η ίδια λύση προσήκει και στην περίπτωση που ο δανειστής καταχώρισε κάτω από αντίγραφο της διαταγής πληρωμής και επέδωσε στον διατασσόμενο οφειλέτη τευ επιπταγή για την πληρωμή του κεφαλαίου και των τόκων. Μετά τη συμπλήρωση έτους από την ημέρα αυτής της επιδίοσης, γεννάται υποχρέωση του οφειλέτη να πληρώσει και τους τόκους των τόκων του διαρρεύσαντος έτους, καθώς και τους τόκους των εφεζής απατητών τόκων. Αν δεν αποδεικνύεται, και μάλιστα εγγράφως, κανένα απ' αυτά τα πραγματικά γεγονότα, τα παραγωγικά της υποχρέωσης για καταβολή τόκων, τότε η αόριστη ρήτρα, που περιέχεται στο κείμενο της διαταγής πληρωμής, να πληρώσει ο οφειλέ-

¹ ΑΠ 528/1999 ΕΛΔ 40 [1999] 1716. 96/1996 Δ 29 [1997] 29 με παρατ. Κ. Μπέη. 118/1996 ΑρχΝ 1999, 554 με σημ. Χ. Νικολαϊδη. Εφθρ 155/1997 Αρμ 55 [2001], 74 με σημ. Φ.Ο.

² Κ. Μπέης, Πολιτική δικονομία, 21^{ος} τόμος (υπό έκδοση) κάτω από το άρθρο 904, 7.11 σελ. 119 επ.

της το κεφάλαιο "νομιμοτόκως", έχει το νόημα ότι θα οφείλει τόκους υπερημερίας, από τότε που θα του επιδοθεί αυτή η διαταγή πληρωμής. Άλλα και δίχως τέτοια ρήτρα μέσα στο κείμενο της διαταγής πληρωμής, ο οφειλέτης θα οφείλει τόκους υπερημερίας, αφ' όπου οχληθεί διαμέσου της επίδοσης της διαταγής πληρωμής. Η βεβαιούμενη με τη διαταγή πληρωμής μενη υποχρέωση για πληρωμή του κεφαλαίου, συμπαρασύρει και την από τη φύση της παρεπότιλος για τους τόκους τούτους υπερημερίας.

Ισχύει το ίδιο και για τους τόκους των τόκων; Στο ερώτημα τούτο η νομολογία απαντά αρνητικώς¹.

Αυτή η αρνητική απάντηση είναι ορθή για τους τόκους των τόκων του παρελθόντος, δηλαδή για τους πριν από την επίδοση της επιταγής τόκους. Όμως αυτή η αρνητική απάντηση δεν αποκλείει αφ' εαυτής την υποχρέωση καταβολής τόκων επί των τόκων μετά τη συμπλήρωση έτους από την επίδοση στον οφειλέτη της επιταγής κάτω από τη διαταγή πληρωμής για το κεφάλαιο.

3.4.2.6. Είναι αλήθεια ότι αυτή η αντίθετη αντίληψη της νομολογίας βρίσκει στήριγμα στη φράση της § 1 του άρθρου 296 ΑΚ "οφείλεται τόκος (...) αν ζητηθεί με αγωγή".

Όμως αυτή η -κατά τα άλλα απλή, και με την πρώτη ματιά μη προβληματική- διατύπωση σδημγεί αναπότρεπτα στην παραδοξότητα, όταν κατατίθεται στη γραμματεία του δικαστηρίου το πρωτότυπο της σχετικής αγωγής, να περιέχει αίτημα για τη διάγνωση δικαιώματος (για δικαστικούς τόκους των τόκων), που δεν έχει ακόμη γεννηθεί, αλλά θα γεννηθεί στο μέλλον, όταν αντίγραφο αυτής της αγωγής επιδοθεί στον εναγόμενο οφειλέτη!

Υπάρχει όμως και σοβαρότερη αντίρρηση εναντίον αυτής της διάχυτης, όσο και σφαλερής αντίληψης. Της διαφεύγει δηλαδή ότι και η αξίωση για τόκους των τόκων είναι μια παρεπόμενη απαίτηση, η οποία, όπως κάθε παρεπόμενη αξίωση, δεν έχει ανάγκη να καταχωριστεί σ' εκτελεστό τίτλο. Καθώς ήδη σημειώθηκε διεξοδικώς², στο πλαίσιο αναλογίας δικαίου, που αντλείται από το άρθρο 423 ΑΚ, γίνεται δεκτό ότι ο εκτελεστός τίτλος, που έχει εκδοθεί για το κεφάλαιο, είναι αυτοδικαίως εκτελεστός τίτλος και για κάθε παρεπόμενη αξίωση του δανειαστή. Και τούτο, επειδή, όταν ο οφειλέτης πληρώνει στον δανειστή κάποιο χρηματικό ποσό, ακόμη κι αν ο οφειλέτης ορίζει διαφορετικά (πρβλ. ΑΚ 423 § 1), καταλογίζεται υποχρεωτικώς, κατά πρώτον στα έξοδα, έπειτα στους τόκους και τελευταία στο κεφάλαιο (ΑΚ 423 § 1).

Ακριβώς λοιπόν εν όψει αυτής της ρύθμισης στο άρθρο 423 ΑΚ, ο δανειστής έχει ανάγκη ν' ασκήσει αγωγή, όχι προκειμένου ν' αποκτήσει εκτελεστό τίτλο για τους κατά τα άρθρα 346 και 296 ΑΚ δικαστικούς τόκους, αλλά προκειμένου να προκαλέσει τη γένεση αυτής της αξιωσής του για δικαστικούς τόκους επί των οφειλόμενων τόκων. Και, προκειμένου να πτεύχει των τόκων, αλλ' απλά και μόνο να επιδώσει στον εναγόμενο αντίγραφο αγωγής, με την οποία να ζητεί τη διάγνωση της υποχρέωσης εκείνου να πληρώσει τους διαμέσου της επιδόσεως αυτής της αγωγής κεφαλαιοποιούμενους τόκους του κεφαλαίου.

¹ ΑΠ 489/1997 Δνη 39. 97.

² Πιο πάνω, 3.3.2.5.

Κατά το λόγο δηλαδή, που η επίδοση στον εναγόμενο αντιγράφου της αγωγής για το κεφάλαιο, γεννά αυτοδικαίως τους κατ' άρθρο 346 ΑΚ δικαστικούς τόκους του επιδίκου κεφαλαίου, κατά τον ίδιο λόγο και η επίδοση στον εναγόμενο αντιγράφου της αγωγής για τους ήδη από τουλάχιστον ενός έτους απαιτητούς τόκους κεφαλαίου, γεννά αυτοδικαίως την περαιτέρω υποχρέωση του οφειλέτη να καταβάλει στο δανειστή και τους κατά τα άρθρα 346 και 296 ΑΚ δικαστικούς τόκους των επίδικων τόκων κεφαλαίου, οι οποίοι εφεξής αυτοδικαίως κεφαλαιοποιούνται.

3.4.2.7. Το ενδιάμεσο πόρισμα λοιπόν αυτής της έρευνας συνοψίζεται στην παραδοχή ότι γενεσιουργός λόγος, για να γεννηθεί αξίωση του δανειστή εναντίον του οφειλέτη, αναφορικά με τους κατά τα άρθρα 346 και 296 ΑΚ δικαστικούς τόκους επί των ήδη από τουλάχιστον ενός έτους απαιτητών τόκων κεφαλαίου, είναι να επιδοθεί στον αντίδικο οφειλέτη αντίγραφο του υπό του δικονομικού δικαίου παρεχόμενου ένδικου βοηθήματος για τη δικαστική διάγνωση των σχετικών χρηματικών αξιώσεων του δανειστή για το κεφάλαιο και τους προαναφερόμενους τόκους εκείνου.

3.4.3.

Η εφαρμογή των άρθρων 346 και 296 ΑΚ στο δίκαιο των δημόσιων έργων

3.4.3.1. Στο δίκαιο των δημόσιων έργων η νομολογία¹ και θεωρία² δέχεται τη συμπληρωματική εφαρμογή των διατάξεων του ΑΚ. Και επειδή στο χώρο του δικαίου των δημόσιων έργων δεν υφίστανται αντίθετες διατάξεις, εφαρμόζονται και τα άρθρα 296, 345 και 346 ΑΚ, πρώτον, για τους τόκους υπερημερίας επί του κεφαλαίου, δεύτερον, για τους δικαστικούς τόκους επί του κεφαλαίου, τρίτον, για τους τόκους υπερημερίας επί των κεφαλαιοποιούμενων τόκων, καθώς και, τέταρτον, για τους δικαστικούς τόκους επί των κεφαλαιοποιούμενων τόκων.

3.4.3.2. Μ' όλα ταύτα, κατά τη μεταφορά και εφαρμογή των άρθρων 296, 345 και 346 ΑΚ στο χώρο των συμβάσεων δημόσιων έργων, έχουν ανακύψει διαφωνίες, οι οποίες, σε μεγάλη έκταση οφείλονται στην ελλιπή κατανόηση της λειτουργίας αυτών των κανόνων, ήδη μέσα στον δικό τους χώρο, δηλαδή το χώρο των ιδιωτικού δικαίου συμβατικών σχέσεων.

3.4.3.3. Όμως, ύστερ' από τη διεξοδική ανάλυση της λειτουργίας των άρθρων 346 και 296 ΑΚ, που παραθέσαμε ήδη³, αναφορικά με τις ιδιωτικού δικαίου συμβατικές σχέσεις, δεν δικαιολογείται έλλογος δισταγμός για την άνετη μεταφορά του πτορίσματος αυτής της ανάλυσης και στο χώρο των συμβάσεων δημόσιων έργων.

Η ανάλυση δηλαδή, την οποία επιχειρήσαμε ως τώρα κατέληξε στο ενδιάμεσο πόρισμα ότι γενεσιουργός λόγος, για να γεννηθεί αξίωση του δανειστή εναντίον του οφειλέτη, αναφορικά με τους κατά τα άρθρα 346 και 296 ΑΚ δικαστικούς τόκους επί των ήδη από τουλάχιστον ενός έτους απαιτητών τόκων κεφαλαίου, είναι να επιδοθεί στον αντίδικο οφειλέτη αντίγραφο του υπό του δικονομικού δικαίου παρεχόμενου ένδικου βοηθήματος για τη δικαστική

¹ ΣτΕ 74/1992, ΔιοικΔ 1992, 1145.

² Π. Δαγτόγλου, Γενικό διοικητικό δίκαιο, 4^η έκδοση 1997, σελ. 352, Σ. Φλογαϊτης, Διοικητική σύμβαση, 1991, σελ. 231. Βλ. και άρθρο 5 § 11 ν. 1418/1984.

³ Πιο πάνω, 3.4.2.

διάγνωση των σχετικών χρηματικών αξιώσεων του δανειστή για το κεφάλαιο και τους προαναφερόμενους τόκους εκείνου¹.

Το διοικητικό δίκαιο παρέχει την αγωγή ως ένδικο βοήθημα στον εργολάβο αναφορικά με το εργολαβικό του αντάλλαγμα, στην περίπτωση που η διοίκηση αρνείται να συντάξει και εγκρίνει το συγκριτικό πίνακα. Η άσκηση της αγωγής είναι ουσία βάσιμη, αφού έχει προηγηθεί η προσφυγή, δυνάμει της οποίας η διοίκηση καταδικάστηκε να προβεί σε σύνταξη και έγκριση του συγκριτικού πίνακα.

Όταν λοιπόν επιδίδεται αντίγραφο αυτής της αγωγής στον οφειλέτη (Δημόσιο), αυτή η επίδοση ενεργοποιεί τα άρθρα 346 και 296 ΑΚ, με αποτέλεσμα ο οφειλέτης (Δημόσιο) να οφείλει αυτοδικαίως και τόκους επί των ήδη από τουλάχιστον ενός έτους (και κατ' ακριβολογία μετά πάροδο διμήνου από της υποβολής της ενδικοφανούς διοικητικής προδικασίας) απαιτητών τόκων του κεφαλαίου.

Η έννομη τούτη συνέπεια επέρχεται αυτοδικαίως, κατά τα άρθρα 346 και 296 ΑΚ. Και τούτο, ακριβώς επειδή αρκεί να γεννηθεί, κατά τους προαναφερόμενους όρους του άρθρου 346 ΑΚ, η αξιωση για δικαστικούς τόκους κεφαλαίου, καθώς και, κατά τους προαναφερόμενους όρους του άρθρου 296 ΑΚ, η αξιωση για δικαστικούς τόκους επί των από τουλάχιστον ενός έτους απαιτητών τόκων κεφαλαίου, προκειμένου από το άρθρο 423 ΑΚ ν' αντληθεί επιχείρημα αναλογίας δικαίου, στο πλαίσιο του οποίου οι αξιώσεις για τόκους και τόκους επί των τόκων δεν έχουν ανάγκη κανενός εκτελεστού τίτλου, αφού, όταν ο οφειλέτης πληρώνει στον δανειστή κάποιο χρηματικό ποσό, είτε εκουσίως, είτε κάτω από την πίεση της αναγκαστικής εκτέλεσης, η εκάστοτε καταβολή, ακόμη κι αν ο οφειλέτης ορίζει διαφορετικά (πρβλ. ΑΚ 423 § 2), καταλογίζεται υποχρεωτικώς κατά πρώτον στα έξοδα, έπειτα στους τόκους και τελευταία στο κεφάλαιο (ΑΚ 423 § 1).

3.4.3.4. Πιο συγκεκριμένα:

(α) η επίδοση της αγωγής στον οφειλέτη (στο Δημόσιο) συνιστά -κατά πρώτον- την κατά το άρθρο 340 ΑΚ δικαστική όχληση, η οποία τον περιάγει σε υπερημερία και τον υποχρεώνει στην εφεξής καταβολή τόκων υπερημερίας κατά το άρθρο 345 ΑΚ· και

(β) η επίδοση της αγωγής στην αντίδικο διοίκηση -ανεξαρτήτως περιέλευσης του οφειλέτη σε κατάσταση υπερημερίας- γεννά την υποχρέωσή της να καταβάλλει εφεξής τους κατ' άρθρο 346 ΑΚ δικαστικούς τόκους.

(γ) η επίδοση της αγωγής στην αντίδικο διοίκηση μετά την πάροδο έτους από τότε που προηγήθηκε η όχλησή της και επήλθε η υποχρέωσή της να καταβάλλει τόκους υπερημερίας, γεννά επιπροσθέτως την υποχρέωσή της να καταβάλλει δικαστικούς τόκους επί των τόκων υπερημερίας.

3.4.3.5. Στην υπόθεση, που έδωσε αφορμή για την παρούσα μελέτη, η ανάδοχος Κ/Ξ υπέγραψε με επιφύλαξη τον 2ο Σ.Π. και το 2ο ΠΚΤΜΝΕ στις 9.4.1984, και ακολούθως υπέβαλε κατ' αυτού την από 17.4.1984 Ένσταση ενώπιον της Προϊσταμένης Αρχής. Μετά την πάροδο διμήνου, δηλαδή από την 17.6.1984 η διοίκηση όφειλε να καταβάλλει τόκους υπερημερίας επί του ποσού που θα ορίζοταν μελλοντικώς δια της προσφυγής ενώπιον του διοικητικού εφετείου. Έκτοτε λοιπόν συντελέστηκε η εξώδικη όχληση της διοίκησης, η οποία,

¹ Πιο πάνω, 3.4.2.5.

προκάλεσε την αυτοδίκαιη υποχρέωση του οφειλέτη (Δημοσίου) για καταβολή τόκων υπερημερίας.

Ο εργολάβος, αφού δίχως αποτέλεσμα εξάντλησε όλα τα στάδια της ενδικοφανούς διοικητικής διαδικασίας, άσκησε κατά πρώτον την από 20.1.1986 (αριθμός κατάθεσης 44/20.1.1986) προσφυγή ενώπιον του (πολιτικού) εφετείου Ναυπλίου¹. Στη συνέχεια το (πολιτικό) εφετείο Ναυπλίου απέρριψε την προσφυγή με την 500/11.11.1987 απόφασή του, εξ αιτίας έλλειψης δικαιοδοσίας του κατά τον v. 1406/1983. Όμως η απόρριψη της προσφυγής δεν έθιξε, ούτε μπορούσε να θίξει τις έννομες συνέπειες της τοκογονίας λόγω της εξώδικης όχλησης. Συνεπώς εξακολούθησε το Δημόσιο, και μετά την απόρριψη της προσφυγής, να οφείλει τόκους υπερημερίας.

Επακολούθησε, στις 9.1.1988, η κατά το άρθρο 9 § 4 v. 1649/1986 παραδεκτή άσκηση νέας προσφυγής ενώπιον του διοικητικού εφετείου Αθηνών² επί της οποίας εκδόθηκε η υπ' αριθμόν 3284/1989 αμετάκλητη πλέον απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, η οποία την έκανε δεκτή εν μέρει

Με βάση την απόφαση αυτή του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών που καταδίκαζε τη διοίκηση σε τροποποίηση του συγκριτικού πίνακα, η Διευθύνουσα Υπηρεσία συνέταξε τον 4ο Σ.Π. και το 5ο ΠΚΤΜΝΕ, με επιπλέον δαπάνη εργασιών 5.388.567 δρχ., τα οποία εγκρίθηκαν με την Φ. ΤΡ-33 787274 Σ-2879/23.11.2001 απόφαση του Υπαρχηγού ΓΕΑ.

Το κεφάλαιο αυτό των 5.388.567 δρχ. γεννά τόκους υπερημερίας από 17.6.1984 και είναι δικαστικώς επιδιώξιμο από 23.11.2001, με συνέπεια από 23.11.2001 να ξεκινά ο πενταετής χρόνος παραγραφής. Αυτά ισχύουν και για το κεφάλαιο της νόμιμης αναθεώρησης των εργασιών.

Με άσκηση αγωγής μπορεί να ζητηθεί η καταψήφιση της διοίκησης στην καταβολή των τόκων υπερημερίας και στην καταβολή των δικαστικών τόκων επί των τόκων. Για κάθε έτος που παρέρχεται από 17.6.1984 μέχρι την ημέρα άσκησης της αγωγής μπορεί αυτοτελώς να ζητηθεί η καταβολή δικαστικών τόκων επί των τόκων υπερημερίας μέχρι ολοσχερούς εξοφλήσεως.

4.

Σύνοψη των πρακτικών πορισμάτων της μελέτης

4.1. Λόγω της αμφισβήτησης που σημειώθηκε στην υπό κρίση υπόθεση ως προς τις ποσότητες και τις τιμές μονάδας των πρόσθετων εργασιών οι οποίες εκτελέστηκαν αλλά δεν συμπεριελήφθησαν στον συγκριτικό πίνακα και το πρωτόκολλο, η ανάδοχος Κοινοπραξία δεν μπορούσε εκ των πραγμάτων να συντάξει λογαριασμό, ο οποίος να εγκριθεί από τη Διευθύνουσα υπηρεσία και να αποτελέσει εφεξής την πιστοποίηση για την εξόφληση αυτών των εργασιών, κατά την έννοια των á. 50 και 51 ΠΔ 475/1976. Εφόσον όμως στη συνέχεια, η ανάδοχος Κοινοπραξία δικαιώθηκε δικαστικά από το Συμβούλιο Επικρατείας (με την υπ' αρ. 4187/2000 απόφασή του) ως προς τα αμφισβητηθέντα κονδύλια του συγκριτικού πίνακα και του αντίστοιχου πρωτοκόλλου, είναι προφανές ότι, κατά τους κανόνες της καλής πίστεως για την εκπλήρωση των ενοχών (ά. 288 ΑΚ), η απαιτητή αξίωση της αναδόχου Κοινο-

¹ Βλ. στο ιστορικό της προκείμενης μελέτης, υπό 1.Γ.β.

² Βλ. πιο πάνω, 1.Γ.γ.

πραξίας ανατρέχει στον χρόνο υποβολής της ένστασης με την οποία ξεκίνησε η διαδικασία της ενδικοφανούς διοικητικής διαδικασίας και η οποία συνιστά όχληση (ά. 340 ΑΚ) ex tunc για το αντίτιμο των εν λόγω αμφισβητούμενων πρόσθετων εργασιών και της νόμιμης αναθεώρησής τους. Πλασματικώς θεωρείται ότι ο συγκριτικός πίνακας συνετάγη ή καταρτήστηκε, σύμφωνα με τα άρθρα 207 και 203 ΑΚ.

4.2. Υπό συνήθεις συνθήκες, η διοίκηση καθίσταται αυτοδικαίως υπερήμερος οφειλέτης με την παρέλευση άπρακτου διμήνου από την υποβολή λογαριασμού. Επειδή όμως η υποβολή του λογαριασμού και η πιστοποίηση θεωρούνται πλασματικά ότι συντελέσθηκαν κατά τον χρόνο που η διοίκηση παρέλειψε να συντάξει και να εγκρίνει τον συγκριτικό πίνακα και το πρωτόκολλο, έπειτα ότι, σύμφωνα με τις διατάξεις των ά. 7 § 2 ν.δ. 1266/1972 και 12§1 ν. 889/1979, η διοίκηση κατέστη αυτομάτως υπερήμερη μετά δίμηνο από την υποβολή από τον ανάδοχο οποιασδήποτε συναφούς προς την εκτέλεση του έργου αξιώσεως. Με την πάροδο διμήνου από την κατάθεση της από 17.4.1984 ένστασης της Κοινοπραξίας "Κ. Κυρίτσης - Θ. Θεοδωρόπουλος" εναντίον της ελληνικής Διοίκησης (Δημοσίου) ως όχλησης κατά το άρθρο 340 ΑΚ, το καθ' ου περιήλθε σε κατάσταση υπερημερίας οφειλέτη (ΑΚ 345) και από 17.6.1984 οφείλει τόκους υπερημερίας επί του χρηματικού ποσού των εργασιών και της νόμιμης αναθεώρησής τους, του οποίου ο υπολογισμός θα πρέπει να γίνει με βάση την απόφαση 3284/1989 του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών.

Αυτή η υπερημερία και η αντίστοιχη υποχρέωση του οφειλέτη (Δημοσίου) για καταβολή τόκων υπερημερίας δεν ανατράπηκε με την απόφαση 500/11.11.1987 του πολιτικού εφετείου Ναυπλίου που απέρριψε την προσφυγή ως απαράδεκτη. Και τούτο, επειδή η άσκηση της ένστασης συνιστά όχληση (ΑΚ 203, 207), δίχως να χρειάζεται επιπροσθέτως και κάποια δικαστική επιβεβαίωση.

4.3. Με την άσκηση προσφυγής ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, και την έκδοση της υπ' αριθμόν 3284/1989 αμετάκλητης απόφασης του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών προσδιορίστηκε ο τρόπος με τον οποίο θα τροποποιηθεί ο προσβαλλόμενος συγκριτικός πίνακας και θα οριστεί η αξιώση του εργολάβου για καταβολή πρόσθετης αμοιβής. Με την έκδοση της υπ' αριθμόν Φ. ΤΡ-33 787274 Σ-2879/23.11.2001 απόφασης του Υπαρχηγού ΓΕΑ δια της οποίας εγκρίθηκε ο 4^{ος} Σ.Π. για δαπάνη 5.388.567 δρχ., άρχισε να τρέχει ο πενταετής χρόνος παραγραφής για καταβολή κεφαλαίου και τόκων.

4.4. Πέρα από την αξιώση της ανάδοχης Κοινοπραξίας για τόκους υπερημερίας, υφίσταται και αξιώσή της για δικαστικούς τόκους επί των τόκων υπερημερίας. Οι τόκοι αυτοί επί των τόκων έχουν ως ratio legis το γεγονός ότι εφόσον ο οφειλέτης αφήνει τον δανειστή απλήρωτο και τον εξωθεί σε δικαστικό αγώνα, που συνήθως είναι μακροχρόνιος και πολυέξοδος, τότε τον κίνδυνο της έκβασης αυτού του αγώνα δεν μπορεί παρά να έχει ο οφειλέτης που τελικά ηττάται. Έτσι, κατ' άρθρο 296 ΑΚ, σε συνδ. με ά. 346 ΑΚ, που ισχύουν, ελλείψει αντίθετης διάταξης, και στις συμβάσεις δημοσίων έργων, η επίδοση δικογράφου αγωγής για την επιδίκαση των οφειλόμενων τόκων επί του κεφαλαίου ενός τουλάχιστον έτους (ή μιας χρήσης, προκειμένου για το Δημόσιο), γεννά αυτοδικαίως την περαιτέρω υποχρέωση του οφειλέτη για την πληρωμή τόκων επί των τόκων.

Ηδη η δικαιούχος κοινοπραξία δικαιούται ν' ασκήσει αγωγή κατά του Δημοσίου, με το αίτημα να της επιδίκαστούν οι τόκοι υπερημερίας από 17.6.1984, καθώς και οι δικαστικοί τόκοι επί των τόκων υπερημερίας, κατά το άρθρο 296 ΑΚ έως την ημέρα την κατάθεσης της αγωγής τούτης.

4.5. Μέχρι της πλήρους αποπληρωμής από το Δημόσιο των οφειλόμενων τόκων, η δικαιούχος κοινοπραξία θα δικαιούται ν' ασκήσει και άλλην αγωγή, με το αίτημα να καταδικαστεί και πάλι το Δημόσιο να πληρώσει τους ληξιπρόθεσμους τόκους, και τούτους, εφ' όσον θα πρόκειται για τόκους περιόδου τουλάχιστον ενός έτους, εντόκως κατά το άρθρο 296 ΑΚ.

Αθήνα, 4 Μαρτίου 2003

V. ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ ΜΕ ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Επιμέλεια συλλογής

Ευαγγελία Γ. Μπαλογιάννη
Δικηγόρος

Επιλεκτικές επιγραμματικές σημειώσεις

Κώστας Ε. Μπένης

ΠολΔ 94.- Υποχρεωτική παράσταση δικηγόρου

Η συζήτηση κατ' αντιμωλία της υπόθεσης προϋποθέτει την παράσταση όλων των διαδίκων με δικηγόρο. Σε περίπτωση που κατά την εκφώνηση της υπόθεσης δεν εμφανιστούν όλοι οι διάδικοι ή εμφανίζονται αλλά δε μετέχουν κανονικά στη συζήτηση, η συζήτηση ματαιώνεται. Στην περίπτωση της παράστασης για κάποιον από αυτούς δικηγόρου χωρίς να έχει πληρεξουσιότητα, για να δικαστεί ο διάδικος αυτός ερήμην πρέπει να έχει κληθεί νόμιμα για να παραστεί στη συζήτηση της υπόθεσης.

Άρειος Πάγος 494/2002

Σημείωση

Αυτή είναι η ορθή και πάγια νομολογία του Άρειου Πάγου, σ' αντίθεση προς την πάγια, αλλ' εσφαλμένη νομολογία του Συμβουλίου Επικρατείας (βλ. σχετικώς στην αρχή του παρόντος τεύχους, την ΣτΕ 239/2003 με παρατ. Κ. Μπένη).

*

Στην περίπτωση κατά την οποία ο πληρεξούσιος του αναιρεσείντος, που επισπεύδει τη συζήτηση, εμφανίζεται στο ακροατήριο κατά τη συζήτηση της υποθέσεως, αλλά δεν αποδεικνύει την ύπαρξη ρητής πληρεξουσιότητας, που αυτεπαγγέλτως πλέον εξετάζει το δικαστήριο, ο αναιρεσείων θεωρείται ως μη παριστάμενος και κηρύσσεται άκυρη και η κλήση, με βάση την οποία εμφανίζεται ως επιμελούμενος τη συζήτηση, με αποτέλεσμα να μη χωρεί εφαρμογή της προαναφερόμενης διατάξεως του άρθρου 576 §1 ΠολΔ, σύμφωνα με την οποία ο Άρειος Πάγος συζητεί την υπόθεση σαν να ήταν παρόντες οι διάδικοι. Στη συζήτηση μπορεί να προχωρήσει, σύμφωνα με το άρθρο 576 §§ 2, 3 ΠολΔ, μόνο αν ο ή οι μη εμφανισθέντες ή μη μετέχοντες στη συζήτηση με τον τρόπο που ορίζει ο νόμος κλητεύθηκαν είτε από κάποιον από τους λοιπούς ομοδίκους τους είτε από τον αντίδικό τους.

Άρειος Πάγος 517/2002